

Mardin’de Suriyeli Olmak: Kendini Evinde Hissetmekle Kentin Dışına İtilmek Üzerine

Meral GEZİCİ YALÇIN¹ & Serhat YALÇIN²

¹ PhD., Asst. Prof., Abant İzzet Baysal Üniversitesi- Psikoloji Bölümü

² PhD., Hochschule München- Uygulamalı Sosyal Bilimler Bölümü

Özet

Bu yazıda, göçün etkileri bir kent ölçeğinde ele alınmıştır. Bunun için göçle imtihanı tarihsel olduğu kadar güncel de olan Mardin seçilmiştir. Mardin’in Suriye’deki kentleri çağrıştırması, şive farklılıklarına rağmen sığınmacıların anadilinin kentte konuşulan temel diller arasında olması, Suriyeli sığınmacıların kendilerini burada evlerinde hissetmelerine hizmet edebilecek özelliklerdir. Kendini evinde hissetmek, bir sığınmacının da tıpkı bir yerli gibi yaşadığı kenti kendinin kılmasıyla (ortaklaşmasıyla) mümkün olabilir. Kenti kendinin kılma, kent merkezini ve mekânlarını kullanma sıklığı açısından ele alındığında, sığınmacıların yerlilere kıyasla mahallelerde daha fazla zaman geçirdiği görülür. Bunun yanında, sığınmacılar arasında geleneksel cinsiyetler arası işbölümünün göçten sonra daha da güçlendiği gözlenir. Sığınmacı kadınlar çoğunlukla ev içi alanla sınırlı bir yaşama sahipken, sığınmacı erkekler kısa süreli işlerde ve güvencesiz koşullarda çalışır. Sığınmacılar, “hayatta kalma stratejisiyle” hane halkı giderlerini en aza indirmeye, gelirlerini ise artırmaya çalışır. Sığınmacılar, yerlilerle aynı etnik grubun mensubu olsalar bile, kültürel olarak farklı algılanırlar. Bunun bir nedeninin sınır olduğu iddia edilebilir. Etnik grupları hatta aileleri bölen sınırla birlikte, ulus-devletlerin birbirinden farklı vatandaş profillerini yaratmada “başarılı” olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, karşıdan gelenler Kürt sığınmacılar bile olsa Mardin’de yaşayan Kürtler tarafından Suriye vatandaşı olarak görülürler. Sığınmacıları geri gören ve onlarla karşılaştırma yaptığında kendilerine Türk diyen yerli Kürtlerin söylemleri bu anlamda çarpıcıdır. Sığınmacılarla ilgili rekabet ve tehdit algısında, toplumsal cinsiyetin ve sınıfsal bağlamın önemli bir role sahip olduğu da gözlenir: Sığınmacı kadınlar, yerli kadınların “erkeklerini ellerinden aldığı” için, sığınmacı erkekler ise “düşük ücretlere çalıştığı” için yerli işçiler ve aileleri tarafından istenmez. Buna karşın, işverenler genellikle sığınmacıların varlığından memnundur. Kısaca, göç yerlileri hangi konuda etkiliyorsa, rekabet ve tehdit algısı ona göre içerik kazanır. Sığınmacıların belirli mahallelere “itilmesi” yoluyla kent hakkını kullanmalarının sınırlandırılmasının, yerlilerin algıladığı tehdidin şiddetini belirli ölçüde hafiflettiği ileri sürülebilir.

Anahtar Sözcükler: Göç; Kendini Evinde Hissetmek; Kent; Sınıf; Toplumsal Cinsiyet; Suriyeli Sığınmacılar.

Being a Syrian in Mardin: On Feeling at Home versus Exclusion from the City

Abstract

In this paper, the impact of migration has been examined on a city scale. For this purpose, we have chosen Mardin, a city challenged by migration flows in the past and the present, as a case example. The similarity of Mardin to Syrian cities and the native languages of refugees, also spoken by locals, constitute features for refugees' feeling at home. Feeling at home can only be possible when refugees appropriate the city as do locals. When appropriating the city is examined by looking at the frequency of using the city center and its places, it can be seen that refugees spend more time in their neighborhoods than locals. Moreover, the traditional gender-based division of labor among refugees are pursued more strongly after migration. Female refugees' lives are limited to domestic sphere whereas male refugees work in short-term jobs under precarious conditions. Refugees minimize household expenses while they maximize the household income by adopting a "survival strategy". Refugees are perceived culturally different by locals even if they belong to the same ethnic group. The border can be argued to be one of the reasons for this. It can be claimed that nation-states have been able to create different citizen profiles by establishing a border, which divides ethnicities and even families. It is, for instance, striking to witness the discourse of local Kurds referring to themselves as Turks when they make comparisons between themselves and refugees whom they see as backward people. It is also observed that gender and class play important roles at the perception of competition and threat felt from refugees. Female refugees are not welcomed, because they are accused of taking the local men away, and male refugees are not wanted, because they are accused of taking the jobs away by working for lower wages. Employers, on the other hand, are generally satisfied with the presence of refugees. As a result, the content and severity of the perceived competition and threat changes depending on what matters to the locals. It can be argued that restricting refugees' right to the city by "pushing" them to the certain neighborhoods mitigates the locals' perceived threat from refugees to a certain degree.

Keywords: Migration; Feeling At Home; City; Class; Gender; Syrian Refugees.

Corresponding Author : Meral GEZİCİ YALÇIN
Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji
Bölümü, 14030 Gölköy/Bolu, TÜRKİYE

E-mail : meralgezici@gmail.com

Manuscript received : 26 September 2018

Revised manuscript accepted : 06 December 2018

Mardin'de Suriyeli Olmak: Kendini Evinde Hissetmekle Kentin Dışına İtilmek Üzerine

Sınırdaki Bir Kente Göç

Göç, genellikle ülkeler arası bağlamda ele alınır. Oysa bazen ölçek çok daha dar tutulabilir. Göçün izdüşümlerini irdelemek için kent(ler) yeterince değişkenlik (variation) gösterir (bkz. örn., Çağlar ve Glick-Schiller, 2018; Duncan ve Popp, 2017; Glick-Schiller ve Çağlar, 2010; Sassen, 2001). Kentin sahip olduğu özellikler, bu değişkenlikte önemli rol oynar. Sahip oldukları sosyal ve coğrafi yapılarıyla kentler, göçmenlerⁱ için farklı olanaklar veya sınırlılıklar sunar (Dahdah ve Dippel, 2018). Bu anlamda sınır kentleri özgündür. Çünkü sınır, “bağımsız bir değişken olarak kendi kültürünü” (Özgen, 2005a: 122) yaratır buralarda. “Sınır nedeniyle, sınır sayesinde ve sınırla beraber” kentler dönüşür (Özgen, 2005a: 100). Eşyanın (malların) veya insanın “sınırı aşmalarının” beraberinde getirdiği ilişkiler ve çeşitlilik göze çarpar sınır kentlerinde. Bazen sınırın öteki yakasındaki akrabalarla araya çekilen bir hudutla ayrılmıştır sosyal ilişkiler. Özgen (2005b) bu durumu bir sınır kasabası olan Nusaybin (Mardin) için şöyle anlatır:

“... Nusaybin için, sınır, hayatın kendisi sayılır. Hemen her evin ‘sınır’la bir tür ilişkisi olmuştur, olmaktadır veya olacaktır. Bütün iktisadi eğilimler, birikimler; dükkanların, işyerlerinin açılması kapanması, kârı ve zararı bir şekilde ‘sınır’la bağlantılıdır. Mülk fiyatları veya evlenmenin maliyeti de ‘sınır’ın sunduğu olanaklara göre değişir. [...] Sınır Nusaybin’in içine öylesine sinmiş, öyle derin yerlerine sızmıştır ki, evlerinin çitleri, sokaklarındaki ağaçların ve bitkilerin etrafları ve hatta Belediye Çay Bahçesi’nin bekarları aileden ayıran bölmesi bile, sınır telleriyle çevrilmiştir. [...] Zira Nusaybin demek, sınır demektir”.

Sınır ve Suriye’yle ilişkiler, sınır kentlerindeki yerlilerin kolektif belleğinde canlı temsillere sahiptir. Çünkü, tıpkı kentsel semboller gibi geçmiş olaylar da, iz bırakan şahsiyetler ve sosyal ritüeller de “kente ilişkin kolektif bellekte kök salmakta ve sosyal temsillerde vücut bulmaktadır.” (Bilgin, 2011: 45). Sınır, Mardin ve kasabalarında önemli iktisadi, kültürel ve sosyal dönüşümleri beraberinde getirir; sınır, kentteki birikim rejimlerinin ve sınıfların oluşumuna ve sınıfsal ilişkilerin değişimine yol açar; buna bağlı olarak, sosyal ilişkiler de farklılaşır (bkz. Özgen, 2005a).

Neşe Özgen'den (2005a) kısaca aktaracak olursak, Suriye sınırının 1928'de ilk tesciliyle beraber, bazı köyler tamamen, bazılarının da arazileri Suriye tarafında kalır. Bu dönemde bazı köyler “evet-hayır yaparak” hangi ülkenin sınırları içinde kalacağına karar verir. Köylüler karşıdaki tarlalarını sürmek için 1936'ya kadar günübürlük geçiş yapar. Bu dönemde gaz, tuz, ampül, tütün gibi mallar “sırtçılık” ile iki ülke arasında sınırı aşar. 1954'le birlikte dikenli teller, mayınlar, pusular dönemi başlar. 1950'li yıllar “kırmızı koyun dönemi” (hayvan kaçakçılığı) olarak da anılır. Suriye sınırındaki diğer kentlerde de gözlendiği gibi kaçakçı pasajları yaygınlaşır. 1975 yılından sonraki dönemde, “sınır kalınlaşır”, “gümrük ve kapı” ortaya çıkar. Bu dönemde bavul ticareti genişler, kaçakçılar “ısmarlama” taşımaya başlarlar. Malı almak için boş giden sınır hamalları, dönüşte lüks elektronik eşyalar, pahalı parfümler, makyaj malzemeleri, lüks mutfak eşyaları gibi malları beraberinde getirir. 1975-80 arası dönemde Mardin'den büyük kentlere ve yurt dışına göç (özellikle Süryanilerin göçü) başlar. Bunun yanı sıra, örneğin Nusaybin'in Arap nüfusu azalırken, köylerden kasabaya doğru Kürtlerin göçü artar.

1990'lı yıllardan itibaren köylerden aldığı göç nedeniyle Mardin ve kasabalarının nüfusu birkaç misline çıkar. İç göçe, 2011'den itibaren kentin Suriye'den aldığı göç eklenir. Böylece, sınırın Mardin'e etkileri yeni bir evreye girer. Suriye'de çıkan iç savaş sonrasında Türkiye, sınırı açar ve binlerce insan Mardin'e sığınır. O andan itibaren kültürler ve dillerⁱⁱ şehri olarak anılan Mardin'in göçle imtihanı başlar. Sınıra yakın olması, akrabaların varlığı, aynı dili konuşuyor olmak, kültürel ve dini değerlerin benzerliği veya çalışma ve eğitim olanakları gibi nedenler, “karşı taraftakiler” için göç motivasyonu yaratır (Gezici Yalçın, Yılmaz, Batu ve Kan, 2017). Her ne kadar göç araştırmalarında pek dile getirilmese de göç motivasyonu üzerinde rol oynayan diğer bir etken, kişinin gideceği yerde kendini nasıl hissedeceğine, benlik ve kimlik algısının nasıl etkileneceğine dair çıkarımıdır (Hopkins, Reicher ve Harrison, 2006; Reicher, Hopkins ve Harrison, 2006). Gideceği yerde kendini yabancı hissetmemek, başka bir anlatımla, kendini evinde hissedeceğini düşünmek, göçü başlatan faktörler arasında önemli rol oynar.

Kendini Evinde Hissetmek veya Kentin Dışına İtilmek

Kendini evinde hissetmek, başka bir ifadeyle, rahat ve güvende olma arzusu, temel insan ihtiyaçları arasındadır; “köksüzlüğün, gelip geçiciliğin, eğretiliğin” (Bilgin, 2011: 22) olmadığını tınılar. Bu da kapsanmanın, dahil edilmenin, kabul görmenin (Brewer, 2001; 1991) sinyallerini verir. Evinde olma duygusu, kente bağlılığı, kök salabilmeyi, aidiyet duygusunu içerir (Göregenli

ve Karakuş, 2015). Bazı kentler, göçmenlere bu duyguyu verir. Örneğin, yaşama ve çalışma koşullarındaki tüm güçlüklerle rağmen, İstanbul, Suriyeli sığınmacıların kendilerini güvende ve rahat hissettikleri ve bağlandıkları bir kent olabilmıştır (bkz. Kaya, 2017).

Kendini evinde hissetme açısından ele alındığında, bir konut olarak ev ile sembolik bir alan olarak evi birbirinden ayırmak gerekir. Burada ev, fiziksel bir yapı, konut (house) olarak değil, yuva, yurt, sıla olarak (home) kavramsallaştırılır. Boccagni'ye (2017) göre ev genellikle günlük yaşamın gerçekleştiği bir zemin olarak ve göçle birbirine zıt bir şekilde ele alınır. Oysa ev, sadece maddi bir zemin değil, sembolik bir alandır (Boccagni ve Brighenti, 2015) ve bir konut olarak evin dışında da ev-kurma (home-making) sürer. Örneğin Hondagneu-Sotelo (2015), kent bahçelerinin göçmenlerin yurtlarını (homeland) ve evlerini (homes) kurmadaki önemini gösterir.

Kendini evinde hissetmek, “kenti özelleştirmekle”ⁱⁱⁱ (Bilgin, 2011) mümkün olur. Kentin özelleştirilmesi, “kentin sembolik olarak işaretlenmesi, damgalanması, renklendirilmesi, bazı yerlerinin belirli yaşantı ve olaylarla çerçevelenerek” (Bilgin, 2011, s. 22-23) “yuvaya” dönüştürülmesidir. Başka bir anlatımla, kişinin kenti “kendinin kılması”dır (Bilgin, 2011, s. 25). “Mülkiyeti kendine ait olmasa da bir yeri sembolik planda işaretlemek, inşa etmek ve böylece anlamlandırmak, o yere hakim olmanın, kendi iradesine tabi kılmanın, kendi kimliğini vermenin göstergesidir.” (Bilgin, 2011: 28). Kentin özelleştirilmesi, mekâna göre kendini konumlandırma anlamına gelir ve mekânın kullanımında kendini dışa vurur. Kentin mekânlarının hangi sıklıkla kullanıldığı, önemli bir kimlik göstergesidir (Bilgin, 2011).

Kenti kendinin kılma, mekân bellenen yerlerde sembolleşir; alışveriş edinilen market, çocukların gönderildiği okul veya oyun parkı, ibadet için gidilen yer, eğlenmek ve kutlamalar için seçilen mekânlar. Diğer bir anlatımla, gündelik yaşam faaliyetleri, göçmenlerin ev duygusunun gelişimine katkıda bulunan önemli değişkenlerden biridir. Gündelik yaşamsal faaliyetler sayesinde göçmenler kenti zaman içinde özelleştirir (Kalandides ve Vaiou, 2012). Hondagneu-Sotelo (2015), göçmenlerin gündelik yaşam faaliyetlerine odaklanıldığında, yerlilerin bakış açısıyla göçü anlamının terk edileceğini ve göçmenlerin ev-kurma hakkı (right to home-making) üzerinden konuya yaklaşılabilirliğini ifade eder.

Öte yandan, kentin merkezinde, en dış halkasında veya kente bitişik banliyölerde yaşayanların kent mekânlarını (kent hakkını) kullanımı farklılaşır (Harvey, 2003; 2013). Yerliler, kent merkezini daha fazla kullanırken, göçmenler günlük yaşamlarını daha fazla kentin

mahallelerinde geçirir (Gezici Yalçın vd., 2017). Türkiye’de iç göç bağlamında yapılmış çok sayıda araştırma bulgusu da kırsal bölgelerden kentsel alanlara doğru göç edenlerin büyük kısmının kent merkezinden uzak yerleşim yerlerinde yaşadıklarını gösterir (bu konudaki araştırmaların özeti için bkz. Göregenli ve Karakuş, 2014). Örneğin Diyarbakır Kalkınma Merkezi’nin 2006 ve 2010 tarihli raporlarına göre, Diyarbakır’a göç eden aileler, alışverişlerini mahalle içindeki bakkallardan yaparken, sadece sağlık sorunları nedeniyle ve iş aramak için mahalleden dışarı çıkarlar (akt. Göregenli ve Karakuş, 2014). Bu durumun dünyadaki birçok şehir için geçerli olduğu söylenebilir (örn., Castenada, 2018; Çağlar ve Glick-Schiller, 2018).

Kentin dışına doğru veya kent merkezine yakın olsa bile kentin belirli mahallelerine doğru itilme, zaman içinde burada yaşayan göçmenlerin olumlu bir yer kimliği (yer kimliği için bkz. Göregenli ve Karakuş, 2014) geliştirmesine engel değildir. Boccagni’ye (2017) göre, göçmenler buldukları “doğal” zeminden ayrılarak yenisini aradıkları zaman, yakın ilişkileri, anıları ve hayalleri üzerinden ev duygusunu yeniden kurarlar. Böylece ev, mahrem ve yakın ilişkilerin kurulduğu bir alan (domestic) olmaktan çıkarak kamusal bir konu haline dönüşür (evin duygusal ve ilişkisel anlamı üzerine bibliyografya için bkz. Boccagni, Bonfanti, Miranda ve Massa, 2018). Örneğin Türkiyeli göçmenler, gündelik yaşam faaliyetleriyle ve her iki ülkede sahip oldukları sosyal ilişkilere atıf yaparak yeni yerleştikleri yerlerde (Almanya) ev duygusu geliştirmişlerdir (Bilecen, 2015; Ehrkamp, 2005). Suriyeli sığınmacıların İstanbul’da (Kaya, 2017) veya Vietnamlı göçmenlerin Kaliforniya Westmister’da (Mazumdar, Mazumdar, Docuayan ve McLaughlin, 2000) kendilerini evlerinde hissetmeleri gibi, Türkiyeli göçmenler de, örneğin Duisburg’un bir mahallesi olan Marxloh’da kendilerini evlerinde hissederler (bkz. Ehrkamp, 2005). Göçmenler, tüm kenti değilse bile onun bir mahallesini kendilerinin kılmış, orayı özelleştirmişlerdir. Kendi mekânlarını (marketler, kasaplar, kahveler, camiler) buraya taşımış olmalarının ve kurdukları sosyal ilişkilerin göçmenlerin ev duygusu üzerindeki etkileriye yadsınamaz. Çünkü, kendini bir mekâna ait hissetme, o mekânın kişiye (kültürüne) dair ne kadar çok şey çağrıştırdığıyla büyük ölçüde ilişkilidir. Gaziantep’in Halep’i çağrıştırması, Suriyeli bir sığınmacının “sokakları aynı” demesine ve kendini evinde hissetmesine yol verir (The Economist, 2018).

Serfaty’nin (2003) belirttiği gibi insanın evi, bir kimlik alanıdır (akt. Bilgin, 2011). Birey bir kenti evi bellediğinde, onu kimliğinin bir parçası haline getirdiğinde, diğer kentlilerle kendini aynı grubun üyesi (iç-grup) olarak sınıflar. Başka bir anlatımla, kişi kendini bir coğrafi alanda kök salmış olan kişilerle birlikte kategorileştirir (Kurtoğlu, 2005). Bu anlamda kent kimliği (city

identity), ortak bir üst kimliktir (common ingroup identity; Gaertner ve Dovidio, 2000; Gaertner, Dovidio, Anastasio, Bachman ve Rust, 1993). Başkalarını aynı kategorinin üyesi olarak algılama ve iç-grupla algılanan bağ, kentten çok uzaklarda olduğunda bile etkisini sürdürür. Tıpkı diğer grup aidiyetlerinde olduğu gibi (Brewer, 2001; 1991; Hewstone, Rubin ve Willis, 2002),^{iv} kendini bir başkasıyla hemşehri görmenin sonucunda birey, daha önce hiç görmediği ve tanımadığı kişilere karşı yakınlık, güven ve dayanışma gibi olumlu duygular hisseder. Hemşehrilik, sadece aynı şehirde yaşayanlar için değil, aynı şehirden başka mekânlara göç edenler için de bir üst kimlik haline gelir (Tezcan, 2008).

Hemşehrilik diğer ortak üst kimliklerin ortaya çıkardığı temel bir etkiye yol verir: Kişi için anlamı ve duygusal değeri olan sosyal gruplar (etnik, dini veya ailesel/kabilesele olabilir) önemini yitirmez, ancak birey dış-gruplardan kişilerle üst bir kimlik altında kendini tanımlayarak ortak yeni bir iç-grup kimliği geliştirebilir. Bu süreç, sosyal kimlik kuramının (social identity theory; Tajfel ve Turner, 1986) ve sosyal kimlik karmaşıklığı kuramının (theory of social identity complexity; Roccas ve Brewer, 2002) temel varsayımlarıyla da örtüşür: İnsanlar aynı anda birden fazla grubun üyesi olarak kendini tanımlayabilir, birden fazla gruba karşı farklı düzeylerde de olsa aidiyet hissedebilir. Hemşehrilik üst kimliği (kent kimliği) sayesinde, örneğin bir Suriyeli de yerli bir Kürt veya Arap kadar kendini Mardinli hissedebilir, kendini oranın bir parçası gibi görebilir, orada yaşamaktan memnun olabilir; böylece, kişisel kimliğini tanımlarken kent onun için önemli bir unsur haline gelebilir.

Yaşanılan yerle bu şekilde kimliklenmede diğer, özellikle yerli, hemşehrilerle kurulan gerçek (Pettigrew, 1998b) veya hayali temasın (imagined contact; Crisp ve Turner, 2012) sıklığının, aynı zamanda, kurulan temasın kalitesinin ve sürekliliğinin rol oynayacağı varsayılabilir. Gerçek temas, ancak gündelik yaşam faaliyetlerinin geçirildiği mekânlarda kurulabilir. Park, okul, market, pazar yeri, işyeri, sağlık kuruluşu, gidilen bir dernek veya örneğin gezintiye çıkıldığında uğranılan mekanlar, yerlilerle temas etme olasılığı sağlar. Kentin bu mekânlarında karşılaşma ve olumlu temas etme, bir sığınmacının hemşehrileri nezdinde kabul gördüğünü ve dâhil edildiğini hissetmesine, (ayrımcılığın tersine) kurduğu olumlu ilişkiler de kent memnuniyetinin artmasına katkıda bulunacaktır.

Öte yandan, bir kente yerleşen göçmenler, var olan sosyal kategorilerin sınırlarının esnetilmesine veya sınırlarının korunmasına ve sağlamlaşmasına yol açar. Bir kentin yerlilerinin oluşturduğu iç-gruba kimlerin dâhil edileceği ve kimlerin dışarda bırakılacağı, büyük ölçüde

gruplar arasında algılanan farklılıklara dayanır. Göçmenlerle arasında algıladığı ekonomik (materyal) ve kültürel (sembolik) farklar, yerlilerin rekabet ve tehdit algılamasına (ekonomik ve kültürel tehdit için örn. bkz. Stephan ve Stephan, 2000) ve bu nedenle hemşehri kategorisinden göçmenleri dışlanmasına yol açar. Göçmenleri dışlamanın yollarından biri de kentin kullanımının sınırlandırılmasıdır. Bu sınırlama, kamusal uygulamalarla getirildiği gibi, ev kiralari, iş olanakları gibi nedenlerle göçmenlerin belirli mahallelere yerleşmek zorunda kalması yoluyla da gerçekleşir. Örneğin, Körfez ülkelerinde göçmen işçilerin belirli kamusal alanları (belirli alışveriş merkezleri veya mahalleleri) kullanmaları veya ziyaret etmeleri, güvenlik personelleri veya polisler tarafından yürütülen kontrollerle engellenmeye çalışılır (Vora, 2015; Bristol Rhys, 2012). Güvenlik önlemleri olmasa bile, sığınmacılar genellikle, sınıfsal konumları ve sahip oldukları sosyal ve kültürel sermayeleri (Bourdieu, 1986) nedeniyle kentin merkezinden dışarı doğru *de facto* olarak itilirler.^v

Kentin dışına itilme, kentteki iş piyasasının durumu ve sınıf ilişkilerinin niteliğiyle de doğrudan ilişkilidir. Çünkü göçmenler yeni geldikleri yerde hayatta kalabilmek için çalışmak zorundadır (Bozok ve Bozok, 2018; Kılıçaslan, 2016; Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018). Göçmenler, geldikleri kentin iş piyasasına eklenmeye çalışırlar, ancak çoğunlukla enformel sektörlere^{vi}, güvencesiz ve kısa süreli işlere doğru itilirler (Pickerill, 2011; Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018). Çünkü göç etmeden önce sahip olunan mesleki vasıflar, göç edildikten sonra büyük ölçüde kullanılamaz (örn., Benton vd., 2010; Fullin ve Reyneri, 2010). Eğitim derecelerinin gidilen ülkede tanınmaması, tanındığı durumda ise çeşitli nedenlerle (dil problemleri, iş piyasasının durumu) kişilerin mesleklerini sürdürememesi, *zorunlu vasıfsızlaşmada* rol oynar. Bu arada, bir pozisyon ve sosyal kategori olarak sığınmacı, diğer göç türleriyle karşılaştırıldığında daha fazla dezavantajları olan bir kategoridir (Esses, Hamilton ve Gaucher, 2017; Gerhards, Hans ve Schupp, 2016; Griffith ve Chan-Kam, 2002; IOM, 2015). Kısaca, göçmenlerin çalıştıkları iş yerlerinin kentle entegrasyonu^{vii} göçmenlerin kent kullanımını da büyük ölçüde etkiler.

Kentin dışına doğru itilen gruplarından biri de kadınlardır. Kentler, kadınları dışlayacak şekilde tasarlanır ve yapılandırılır (Yon ve Nadimpalli, 2017; ayrıca *gendered cities* için bkz. Fenster, 2005; Scraton ve Watson, 1998). Dolayısıyla, kadınların kenti kullanımıyla erkeklerinki farklıdır. Buna ek olarak, kadınların ve erkeklerin göç motivasyonları, göç esnasında deneyimledikleri, duyguları, algıları, anlamlandırmaları, göçün sonunda elde ettikleri ve kaybettikleri de farklılıklar gösterir (örn., Abadan-Unat, 1977; Morokvasic, 2014). Bu nedenlerle

bu yazıda, Suriyelilerin Mardin'de gündelik yaşamlarını nasıl geçirdikleri, diğer bir ifadeyle, kenti (kent hakkını) nasıl kullandıkları toplumsal cinsiyete özgü bir biçimde betimlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, Mardin'de daha önce gerçekleştirilmiş nicel ve nitel araştırmaların verilerinden yararlanılmıştır.

Metodoloji

Bu makalede aktarılan bulgular, Mardin'de 2017 - 2018 yılları arasında gerçekleştirilen dört farklı araştırmanın sonuçlarını kapsamaktadır. Bu araştırmaların yöntem bilgileri şu şekilde özetlenebilir: Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı ilk çalışma, Gezici Yalçın ve arkadaşları (2017) tarafından 22 Mayıs - 20 Haziran 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yapılan anket taramasıyla (survey) hem yerlilere (493 kişi) hem de Suriyeli sığınmacılara (913 kişi) ulaşılmıştır. Ankete katılan kişiler içinden aile büyüklerinin Mardin'in yerlisi olduğunu ifade eden 450 kişinin (yaş *Ort.* = 36.85, *SS* = 14.24; %51.1'i kadın) verisi sonraki analizlere dâhil edilmiştir. Katılımcıların %54.7'si Kürtçe, %20.4'ü Arapça, %18.4'ü hem Kürtçe hem Arapça, %6.4'ü ise Türkçe konuştuğunu bildirmiştir. Anket çalışmasına katılan 913 Suriyeli sığınmacının verileri gözden geçirildikten (data screening) sonra, 889 kişiden elde edilen veriler sonraki analizlere dahil edilmiştir. Suriyeli sığınmacıların %38.7'si Arapça (yaş *Ort.* = 36.87; *SS* = 12.87; %56.1'i kadın), %61.3'ü Kürtçe (yaş *Ort.* = 36.41; *SS* = 12.28; %69'u kadın) konuştuğunu belirtmiştir.

Anket çalışması, Kızıltepe ve Artuklu (Mardin merkez ilçe) Belediyelerine bağlı mahallelerde ve merkeze bağlı altı köyde gerçekleştirilmiştir (çalışmanın işlemi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Gezici Yalçın vd., 2017). Söz konusu anket çalışmasında birçok değişken üzerinden ölçüm alınmıştır, ancak bu makalede sadece yerlilerle sığınmacıların bazı demografik bilgileri, gündelik yaşam faaliyetlerini nerede ve ne sıklıkla geçirdiği (Göregenli, 2014), yaşanan yerden memnuniyetleri (Göregenli, Karakuş, Kösten ve Umuroğlu, 2014) ve gruplararası temas sıklığına (Wagner, Hewstone ve Machleit, 1989) dair ölçümlerin analiz sonuçlarıyla, sığınmacıların göç deneyimlerine dair bulgulardan bazıları aktarılmıştır.

Söz konusu anket çalışmasına ek olarak, Gezici Yalçın ve arkadaşları (2017) tarafından Haziran 2017'de kartopu tekniğiyle ulaşılan 21 yerli ve 10 Suriyeli sığınmacıyla yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakatları alanda çalışan psikologlar yürütmüştür. Suriyeli sığınmacılarla mülakatları Arapça bilen bir psikolog gerçekleştirmiştir, ancak dildeki bölgesel farklılıklar nedeniyle Suriye'de uzun yıllar

yaşamış Arapça bilen bir tercüman mülakatlarda çeviri yapmıştır. Tüm görüşmelerde katılımcıların onayı ile ses kayıtları alınmıştır. Tüm ses kayıtlarının tam deşifasyonu yapılmıştır ve bu metinler üzerinden tematik analiz yöntemi (bkz. Hayes, 2010) kullanılarak nitel veri analizi gerçekleştirilmiştir.

Bir yıl sonra (19-26 Nisan 2018), Yalçın ve Gezici-Yalçın (2018) yine Mardin merkez ve Kızıltepe’de nitel araştırma yöntemini kullanarak sığınmacıların iş piyasasına dâhil olması konusunda bireysel mülakatlar ve grup görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Yaşları 25-60 arasında değişen ve çeşitli sektörlerde çalışan işçi, işveren veya işsiz erkeklerin yer aldığı söz konusu çalışmada Mardin’in yerlisi olduğunu bildiren 16 Kürt ve Arap katılımcıyla ve Suriye’den Mardin’e göç eden 9 Kürt ve Arap sığınmacıyla görüşülmüştür. Yalçın, Gezici Yalçın ve Güney (2018) ise yine 2018 yılı Nisan ayında Suriyelilerle evlilik konusunda yürüttükleri çalışmada yerli 10 erkek ve 23 kadınla (1 Suriyeli gelin) bireysel ve grup görüşmeleri yapmıştır.

Özetle, Mardin’de nicel (anket taraması) ve nitel (derinlemesine mülakatlar ve grup görüşmeleri) araştırma yöntemlerinin kullanıldığı dört farklı çalışma gerçekleştirilmiştir. Birinci çalışma (yerlilerle ve Suriyelilerle anket taraması) ve ikinci çalışma (yerlilerle ve Suriyelilerle derinlemesine mülakatlar) Gezici Yalçın ve arkadaşları (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Diğer iki çalışmada (Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018; Yalçın vd., 2018) sadece nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Söz konusu iki çalışmada yerli ve Suriyeli katılımcılarla, yerli STK temsilcileriyle ve STK’da çalışan uzmanlarla bireysel ve grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Kısaca, dört çalışmada toplam 1428 katılımcıdan toplanan verilerin analizleri içinden, bu makalenin ilgi odağına giren bulgulara (örneğin, Suriyeli kadın veya erkek sığınmacılara yönelik algılanan rekabet ve tehdit, Suriyelilerle algılanan kültürel fark/benzerlik, Suriyelilerle temas ve evlilik) yer verilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Suriye’deki savaş nedeniyle sınır geçmeler ilk başladığında, birçok Mardinli evinin kapılarını “karşıdan” gelenlere açar. Akrabalık bağlarının burada “kucak açmayı” kolaylaştırdığı söylenebilir (Gezici Yalçın vd., 2017). Nitekim karşıyla (Suriye) ilişkiler, sıkı veya gevşek etnik bağlar üzerinden süregelmiştir (Özgen, 2005a). Yaklaşık 250 bin nüfusuyla Kızıltepe ve 165 bin nüfusuyla Artuklu, sığınmacıların en çok yerleştiği ilçelerdir. Gezici Yalçın ve arkadaşlarının (2017) nicel araştırma bulgularından aktaracak olursak, Suriyeli sığınmacıların büyük kısmı

Haseki'den gelir, ancak geliş güzergahları etnik gruplara göre değişir: Arap sığınmacılar, daha çok Kilis ve Hatay üzerinden, Kürt sığınmacılarsa büyük ölçüde Mardin, Urfa ve Şenyurt üzerinden Türkiye'ye giriş yapar. Diğer bir anlatımla, Kürt sığınmacılar doğrudan Mardin'e gelirken, Arap sığınmacılar Türkiye'ye başka illerden giriş yaptıktan sonra Mardin'e yerleşir. Kürt sığınmacılar, Suriye'de yaşadıkları yerlere olan yakınlığı, akrabalarının varlığı ve iş olanaklarıyla ilgili beklentileri nedeniyle doğrudan Mardin'e gelir. Ayrıca, Kürt sığınmacılar Arap sığınmacılara kıyasla Mardin'e daha önce gelmeye başlar, bunda savaşın çıktığı/sürdüğü bölgeler kadar, sığınmacıların çalışma beklentileri de rol oynar. Geliş zamanı ve güzergâhı gibi, varılan yerler de farklıdır: Anadili Arapça olanların büyük bir kısmı (%72) Artuklu'ya göç ederken, anadili Kürtçe olanların büyük bir bölümü (%78) Kızıltepe'ye yerleşir. Çünkü özellikle eski şehir olarak anılan Artuklu'nun tarihi bölgesine yerleşen sığınmacılar, buradaki yerliler gibi Arapça konuşurken, Kızıltepe'ye yerleşenlerin büyük kısmı bu ilçedeki yerlilerin çoğu gibi Kürtçe konuşur. Böylece, bir kez daha, belirli grupların belirli nedenlerle belirli kentlere göçüne tanıklık edilir.^{viii} Hemşehriler, akrabalar veya arkadaşların (sosyal ağlar) varlığı, göçün yönünü ve biçimini büyük ölçüde etkiler (örn., Faist, 2003; Tezcan, 2008; ayrıca bkz. Göregenli ve Karakuş, 2014).

Akraba bile olsa "misafirlerin" bir süre sonra gitmesi istenir (bu durum zaman zaman "misafirliğin kısası makbuldür" sözüyle anlatılmıştır), ancak "misafirlerin" kalıcı oldukları anlaşılınca, olumsuz tutumlar baş gösterir (Gezici Yalçın vd., 2017). Birçok ülkenin göç ve göçmenlerle münasebetinde gözlenen bir evredir bu. Örneğin Türkiyeliler, "misafir işçi" statüsüyle Almanya'ya gittiğinde büyük ölçüde olumlu karşılanmış, Almanya'ya yerleşip ailelerini de yanlarına aldıktan sonra dışlamaya, ayrımcılığa, hatta ırkçı saldırılara maruz kalmıştır (bkz. Gezici Yalçın, 2017). Bunun en önemli nedeni, göçmenlerin yerlilerin işini elinden alacağı yönündeki abartılmış algılarıdır (Dovidio ve Esses, 2001; Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018; Stephan ve Stephan, 2000). Oysa, yapılan araştırmalar, göçün yerlilerin ücretleri ve istihdamı üzerinde küçük bir reel etkiye sahip olduğunu gösterir (örn., Bridges ve Mateut, 2009; Schneider, 2008). Bir kez daha *sosyolojik gerçeklik* ile *algılanan gerçeklik* arasındaki fark karşımıza çıkar. Ayrıca, göçmen işçilerin, formel veya enformel^{ix} bir şekilde iş piyasasına dahil olarak, gittikleri ülkenin ekonomisine yaptığı katkılar (örn., Cohen, 1987; Piore, 1979), egemen söylemde pek karşılık bulmaz. İnkâr edilemez olan gerçekliklerden biri ise, Karl Marx'ın (1989/1876) *görelî artı nüfus*'a (relative surplus population) dahil olarak gördüğü göçmen

işçilerin varlığının, yerli işçilerin ücretleri üzerinde baskı yapması için işverenlere olanak sunmasıdır (Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018).

Buna ek olarak, yerliler, kenti de yeni gelenlerle paylaşmak istemez (bkz. Göregenli ve Karakuş, 2014). Kent meydanlarının, sokakların, parkların, pazar yerlerinin, spor merkezlerinin, koşu parkurlarının, alışveriş merkezlerinin hatta sayfiye yerlerinin sonradan gelenlerce kullanılması, birçok zaman olumlu karşılanmaz. Sığınmacıların ara sokaktaki mahalle bakkalından alışveriş yapması bile kimi zaman rahatsızlık yaratır (Yalçın vd., 2018). Bu rahatsızlık, kente sonradan gelenler olarak anılan göçmenlerin kentin simgesi haline gelmiş mekânlarını kullanmalarıyla birlikte tehdit duygusuna yol açabilir. İzmir'deki Kültürparkla ilgili yaptığı bir çalışmada Karakuş (2007; akt. Göregenli ve Karakuş, 2014) bu alanın kullanılmasının yerlilerde işgal duygusu yarattığını bildirmiştir. Kent merkezinin ve kentin sembolik anlamı olan mekânlarının yerliler tarafından uzun bir süre önce "özelleştirilmiş" olması, kentin "sonradan gelenlerle" paylaşılmasının beraberinde getirdiği tehdit algısı üzerinde rol oynar. Göçmenlerin gündelik yaşamlarını kent merkezinin dışında geçirmesinin/geçirmek zorunda kalmasının, algılanan tehdidin şiddetini belli bir düzeyde hafiflettiği iddia edilebilir.

Gündelik yaşam aktivitelerini kentin merkezine ve farklı mekânlarına yayan yerlilerin kenti/kent hakkını (Harvey, 2003, 2013; Kalandides ve Vaiou, 2012; Kılıçaslan, 2016) kullanımı^x, sığınmacılarınkileriyle karşılaştırıldığında önemli farklılıklar göze çarpar (Gezici Yalçın vd., 2017): Kent merkezini eğitim, spor, eğlence, kültürel aktivite ve gezinti amacıyla sadece yerliler kullanır. Sığınmacılar, bu faaliyetler için kent merkezine neredeyse hiç gelmez. İş, eğitim, akraba/arkadaş ziyareti ve alışveriş için yerliler kent merkezini sığınmacılardan daha fazla kullanır. Sağlık amacıyla kentin kullanımı açısından yerlilerle sığınmacılar arasında ise bir fark yoktur: Her iki grup da sağlık hizmetleri için kent merkezine gelir. Bu bulgu, Türkiye'de sığınmacılar dışındaki göçmen gruplar için de gözlenir. Örneğin Diyarbakır'a göç etmek zorunda kalmış Kürt göçmenler de sağlık konuları ve iş arama dışında kent merkezini kullanmaz (akt. Göregenli ve Karakuş, 2014).

Bu arada, kentin kullanımı açısından toplumsal cinsiyet önemli bir fark yaratır: Sığınmacı kadınlar (yerli kadınlar gibi ama onlardan daha fazla) çalışma yaşamıyla ilgili pratiklerin içinde pek yer almazken, yerli kadınlar, eğitim amacıyla kenti sığınmacı kadınlardan daha fazla kullanır (Gezici Yalçın vd., 2017). Yerli kadınlar gezinti, kültürel aktivite, akraba/arkadaş ziyareti ve alışveriş için kent merkezine yerli erkeklerden daha az da olsa giderken, sığınmacı kadınlar bu

etkinlikler için mahallede kalır. Bu faaliyetler açısından benzer bir örüntü, erkekler arasında da gözlenir. Yerli erkekler, gezinti, kültürel aktivite, akraba/arkadaş ziyareti ve alışveriş için kentte vakit geçirirken, sığınmacı erkekler mahallede vakit geçirir. Kent merkezinin sığınmacılar tarafından yeterince kullanılmamasında, savaşın ekonomik ve travmatik etkileri ve maddi imkânlar kadar sığınmacıların yerlilerin bakışlarıyla kendini rahatsız hissetmesi gibi gruplar arası ilişkilere dair faktörler de rol oynar. Gündelik yaşamını evde/mahallede geçirmeye mecbur kalma/bırakılma, sığınmacıların sokaklardan ve diğer kentsel mekânlardan dışlanmasının gündelik pratiğidir. Kentin dışına itilme, “insanın kimliğine yapılmış bir saldırı gibi hissedilir” (Bilgin, 2011: 28).

Başka bir bulgu, yerli kadınların yerli erkeklerden anlamlı bir şekilde daha fazla kent ve mahalle yaşamından memnun olmasıdır (Gezici Yalçın vd., 2017). Göregenli ve arkadaşları (2014) İzmit'in bir mahallesinde yaptıkları çalışmada benzer şekilde yerli kadınların erkeklere kıyasla mahalle yaşamından daha fazla memnun olduğunu bildirmiştir. Bunun bir nedeninin, toplumsal cinsiyet temelli özellikler (masculine-agentic versus feminine-communal traits; Abele, 2003) olduğu ileri sürülebilir. Toplumsal (communal) yönelimleri dolayısıyla başkalarıyla, mahalle/kent bağlamında komşularla ve diğer mahalle sakinleriyle ilişkilere önem veren kadınlar, bu ilişkilerinden erkeklere kıyasla daha fazla doyum sağladığında, mahalle/kent yaşamından da erkeklere kıyasla daha fazla memnuniyet duyuyor olabilir. Erkeklerin gündelik yaşamlarını büyük ölçüde işyerlerinde veya kahvelerde geçirdiği, kadınların gündelik yaşamlarını (çalışmadıkları durumda) daha çok kendi evlerinde veya komşularda geçirdiği düşünüldüğünde (Gezici Yalçın vd., 2017), mahalle yaşamından memnuniyeti yordayan önemli bir değişken olan mahalle sakinleriyle ilişkiler, kent memnuniyetinin altında yatan sebeplerden biri olabilir.

Öte yandan, sığınmacılar arasında bu göstergeler açısından anlamlı bir cinsiyet farkı gözlenmez (Gezici Yalçın vd., 2017). Ancak yerlilerle karşılaştırıldığında, sığınmacıların kentteki yaşamlarından memnuniyet düzeyi daha düşüktür. Bunun yanı sıra, sığınmacıların kent halkıyla ilişkilerden memnuniyet düzeyi, mahalle sakinleriyle ilişkilerden ve mahalledeki/sokaktaki yaşamdan memnuniyetle yüksek düzeyde ilişkiye sahiptir. Sığınmacıların kent halkıyla ve mahalle sakinleriyle ilişkilerinden memnuniyeti üzerinde birçok faktörün rol oynadığı, özellikle yaşanan uyum sorunlarının olumsuz etkisi olduğu düşünülebilir. Ancak, kent ve mahalle memnuniyetinin sosyal ve yaşamsal uyum sorunlarıyla herhangi bir ilişkisi bulunamamıştır. Kent memnuniyeti, sadece coğrafi uyum sorunlarıyla çok düşük düzeyde anlamlı ilişki göstermiştir.

Buna karşın, kentten memnuniyetin sığınmacıların hem kendi kültürlerini sürdürme isteğiyle hem de yerel kültürü edinme isteğiyle orta düzeyde anlamlı ilişkileri bulunmuştur. Bunun anlamı, sığınmacıların bir kültürle olan bağını sürdürme isteğinin yaşadığı kentten duyduğu memnuniyetle ilişkili olduğudur. Çünkü, insanların kentteki yaşamları, büyük ölçüde sahip oldukları kültüre özgü gündelik aktivitelerle şekillenir. Ev ziyaretleri, kutlamalar, düğün ve taziye gibi ritüeller, hatta kadınların kişisel bakım için gittiği mekanlar^{xi}, kültüre özgü bir şekilde gerçekleşir.

Göçmenlerin yerel kültürü edinmesini kolaylaştırabilecek etkenlerden biri yerlilerle temastır (Brown ve Zagefka, 2011). Başka türlü söylersek, göçmenlerin yerleştiği mahallelerde yerliler göçmenlerle temas kurmak için daha fazla olasılığa sahiptir. Örneğin, Mardin’de sığınmacılarla karşılaşma sıklığı açısından ilçeler arasında farklılıklar vardır (Gezici Yalçın vd., 2017). Senti kullanma açısından ilçeler arasında gözlenen farklar, gelir grupları (sınıfsal katmanlar) ve cinsiyetler arasındaki farklılıklarla kesişir: Kızıltepe’de orta gelir^{xii} grubundaki kadınlar ve düşük gelir grubundaki erkekler; Artuklu’da ise düşük gelir grubundaki kadınlar ve orta gelir grubundaki erkekler yaşadıkları semtte sığınmacılarla daha sık karşılaştığını belirtmiştir. Bunun anlamı, kenti kim hangi etkinlikler için kullanıyorsa onların birbiriyle karşılaştığıdır. Kızıltepe’de kahvelere ve parklara giden yerli yoksul erkekler; Artuklu’da ise örneğin esnaflık yapan erkekler sığınmacılarla daha fazla karşılaşır. Kadınlar ise en çok çarşı ve pazar ihtiyaçlarını karşıladıklarında, sokak ve parklarda dolaştıklarında sığınmacılarla karşılaşır. Yüksek gelir grubundakilerse her iki ilçede de sığınmacılarla pek karşılaşmaz. Bunun nedeni, sığınmacıların yüksek gelir grubundaki yerlilerin yaşadığı semtlerde yaşamıyor olmasıdır. Tabii bu durum Mardin’e özgü değildir. Örneğin, Ankara’nın Ulubey-Önder’i yerli yoksullarla Suriyeli sığınmacıların birlikte yaşadığı yer olması (bkz. Bakioğlu, Artar ve İzmir, 2018) sebebiyle, sadece yoksullar için bile olsa gruplararası temas için daha fazla olanak sunar.

Mardin’de yerli kadınlar gündelik yaşamlarını en çok evde ve mahallede geçirirken, yerli erkekler ilçede ve kentte geçirir (Gezici Yalçın vd., 2017). Çünkü, geleneksel toplumsal cinsiyet normlarına dayalı cinsiyetler arası işbölümü kadınları evde, erkekleri ise işte konumlandırır (üniversiteli erkeklerin kadınların çalışması hakkındaki görüşleri için bkz. Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2018). Sığınmacı kadınlar da kentin kullanımını açısından yerli hemcinsleriyle benzerlikler gösterir. Sığınmacı kadınlar, ev ve mahallede daha fazla zaman geçirirken, erkekler çalıştığı için ilçe ve kent merkezini daha fazla kullanır (Hollanda’da yaşayan kadın göçmenlerin

iş piyasasına katılmasında geleneksel cinsiyet rollerinin etkileri için bkz. Khoudja ve Fleischmann, 2017). Bunun bir sonucu, göçmen kadınların (Fenster, 2005; Yon ve Nadimpalli, 2017) da tıpkı yerli kadınlar gibi ama onlardan daha da fazla kent merkezlerinden dışlanmasıdır (Gezici Yalçın vd., 2017). Erkekler, özel ve kamusal alanlar arasında istedikleri gibi gidip gelirken, kadınların kamusal alana dahil hep sınırlanmıştır (bkz. Pateman, 1988).

Buna ek olarak, kaynaklara erişim açısından mahalle sakinlerinin sahip olduğu olanaklar veya maruz kaldığı haksızlıklar değişir. Diğer bir ifadeyle, grupların sahip olduğu avantajlar veya dezavantajlar, en çok sınıfsal göstergelerde kendini açığa vurur. Mardin'de yaşayan sosyal grupların eğitim düzeyi, mesleki dağılımları, aylık gelirleri, mülkiyet durumları farklıdır (Gezici Yalçın vd., 2017). Örneğin, yerliler içinde en fazla lise mezununa (%26) rastlanırken, sığınmacılar arasında en büyük oranı herhangi bir eğitim derecesine sahip olmayanlar oluşturur (yaklaşık %33; büyük kısmı okur-yazar değildir). Sığınmacı kadınların (%36) geldikleri ülkede sığınmacı erkeklerden (%30) daha fazla eğitim olanaklarından dışlandığı gözlenir. Okur-yazar olmayan sığınmacı kadınlar, okur-yazar olmayan yerli kadınlar arasındaki dezavantajlı yerini alırken, yerliler arasında da ilçeler arası eşitsizlik göze çarpar: Kızıltepe'de okur-yazar olmayan yerli kadınların oranı, yerli erkeklerin oranının neredeyse dokuz katıdır. Ayrıca, sığınmacı kadınların büyük bir kısmının mesleğinin olmadığı görülür. Kısaca, Mardin'e sığınan Suriyeli gruplar içinde kadınların büyük kısmının Suriye'de herhangi bir okula gitmediği, bunlar içinde büyük bir kısmının okuma-yazma bilmediği ve bir meslek sahibi olmadığı gözlenir.^{xiii} Göçten önce sığınmacıların kendi ülkelerinde sahip oldukları dezavantajlar, göçten sonra da katmerlenerek sürer^{xiv}. Bu anlamda bir kentte sığınmacı kadın olmak, olumsuzluk atfedilen çift kimliğe (double identity) sahip olmayı beraberinde getirir.

Buna karşın, sığınmacı kadınlarla ilgili yerlilerin temsilleri büyük ölçüde olumsuzdur. Suriyeli kadınların abartılı makyaj yaptığı, güzelliğine çok düşkün olduğu, ev ve çocuk bakımını layıkıyla yerine getirmediği ve yerli kadınların erkeklerini "ellerinden aldığı" şeklinde olumsuz kalıpyargılamalar (stereotyping) söz konusudur (Gezici Yalçın vd., 2017; Yalçın ve Gezici-Yalçın, 2018; Yalçın vd., 2018). Bu bulgu, uluslararası alanyazında pek rastlanmayan türdendir. Çünkü alanyazında göçmenlere yönelik önyargılar "cinsiyet körüdür" (göçle ilgili cinsiyet körlüğü konusunda bkz. Morokvasic, 1983; ayrıca bkz. Eberhardt ve Schwenken, 2010; Kofman, 2014). Göçmenler genellikle tekil ve "erkek" bir sosyal temsile sahiptir (bkz. Morokvasic, 2014) ve göçmenlere karşı olumsuz tutumlar çalışılırken, göçmenlerin cinsiyetinin fark yaratıp

yaratmadığı pek dikkate alınmaz. Mardin’de sığınmacı kadınların evlilikle ilgili, sığınmacı erkeklerin ise çalışmayla ilişkili konularda rakip olarak algılanması (Gezici Yalçın vd., 2017; Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018; Yalçın vd., 2018) göçmenlerin cinsiyetinin algılanan tehdit türü üzerinde rol oynadığı şeklindeki savımızı destekler niteliktedir.

Olumsuz Suriyeli kadın imajı, büyük ölçüde Suriyeli kadınların yerli erkeklerle yaptığı ikinci ve üçüncü evliliklerden besleniyor gibi görünür (Gezici Yalçın vd., 2017; Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018; Yalçın vd., 2018). Yerli kadınlar, yerli erkeklerle evlenen sığınmacı kadınların toplumdan dışlanmaktan kurtulmaya (dul veya tek başına yaşayan sığınmacı bir kadın olmak neredeyse imkansız olarak görülmektedir) ve maddi olanak (“başını sokacak bir ev”, varsa çocukları için koruma) elde etmeye çalıştığını düşünse de (Yalçın vd., 2018), Suriyeli “gelin getirme” ve çok eşlilik, savaş öncesinde de gözlenen bir olgudur. Özgen (2005a), karşıyla ilişkilerin özellikle akrabalık bağları aracılığıyla sürdüğünü, 1952’ye kadar “kız alıp vermenin” ve taziyenin sosyal hayatın günübürlük paylaşımları olarak devam ettiğini bildirir. Yazar, 1985-1992 arası dönemde akrabalık ilişkilerinin gelin alma üzerinden yapılmaya başladığını ifade eder; sınır ötesi “berdel”in ve özellikle sınırın Suriye tarafındaki Kürt gruplardan alınan Kürt çocuklar veya kadınlarla yapılan ikinci ve üçüncü evliliklerin arttığını belirtir. Bu anlamda, savaşın “sınır aşırı evliliklere” etkisinin, evliliklerin sayısının artması şeklinde olduğu söylenebilir. Bu açıdan yerliler (özellikle kadınlar ama erkekler de) yerli erkeklerin “fırsatçılık” yaptığını, başlık parasını az ödemek, düğün, ev, eşya gibi masrafları “ucuza getirmek” için Suriyeli kadınlarla evlendiğini veya kuma getirdiğini ifade etmiştir (Yalçın vd., 2018). Ayrıca, sığınmacı kadınlardan boşanmanın kolay olması sebebiyle yerli erkekler tarafından tercih edildiği de anlatılmıştır. Bunun karşısında Suriyeli kadınlarla ilgili söylem, onların güzel ve cinsel cazibelerinin olduğu şeklindedir (Gezici Yalçın vd., 2017; Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018; Yalçın vd., 2018). Ancak bu söylem zaman zaman Suriyeli kadınları suçlamak için ortaya konmaktadır. Yerli erkekleri “cazibeleriyle elde etmeye çalışan” kadın imajına karşın, “cazibeye yenilen, zavallı yerli erkekler” şeklinde temsiller söz konusudur. Bu arada, göçmenlerin yerlilerin “erkeğini elinden alacağı” şeklinde bir tehdit türüne, alanyazında şimdiye dek rastlanmamıştır.

Bu noktada belirtilmesi gereken diğer bir bulgu, sığınmacılara yönelik tehdit algısının rekabet algısıyla ilişkisidir.^{xv} Kim sığınmacılarla hangi konuda rekabet algılıyorsa veya ediyorsa, bu rekabetin tehdit algısının içeriğini büyük ölçüde belirlediği ileri sürülebilir. “Vasıfsız” işler için rekabetin yüksek olduğu yerlerde, sığınmacılar yerli işçiler tarafından daha olumsuz

değerlendirilirken, işverenler sığınmacıların varlığını “fırsat” olarak görür (Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018). Bu arada, tüm ülkede (örn., Bolu için bkz. Güney ve Konak, 2016; Ankara için bkz. Bakioğlu vd., 2018) gözlemlendiği gibi Mardin’de de sığınmacıların çalışmadığı, devlete yük olduğu, “Türk vatandaşlarından” daha fazla devletten yardım aldığı şeklinde tutumlar yaygındır.^{xvi} Oysa sığınmacıların temel geçim kaynağı büyük ölçüde kendi emekleridir (Gezici Yalçın vd., 2017; Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018). Çünkü kapitalizm koşullarında çalışmadan yaşamak ancak sermaye sahibi sınıfların gerçekleştirebileceği bir lükstür.^{xvii} Göçmenler ise gittikleri yerlerde, tüm yoksullar ve çalışan sınıflar gibi, “hayatta kalma” stratejisi (Gonzalez de la Rocha, 1994) geliştirir. Örneğin, Bozok ve Bozok (2018) kayıt dışı bir şekilde İstanbul’da yaşayan genç Afgan erkeklerin evde, sokakta ve iş yerinde geliştirdikleri dayanışma ağlarıyla yabancı bir ülkede aileleri yanlarında olmadan nasıl hayatta kalmaya çalıştıklarını gösterir.

Kılıçaslan (2016), 1990’lı yıllarda köylerini terk etmek zorunda kalarak İstanbul’un gecekondularına yerleşen Kürtlerin geliştirdiği hayatta kalma stratejisini şöyle betimler: Formel veya enformel^{xviii} iş piyasasına katılarak aile giderlerini azaltmaya çalışma, aynı zamanda, hanenin gelirlerini artırma ve çocukları tekstil sektöründe çalıştırma. Benzer bir strateji, Mardin’deki Suriyeli sığınmacılar arasında da gözlenir (bkz. Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018). Hatta sığınmacılar nedeniyle “hayatın pahalandığını”, “kiraların arttığını”, buna karşın, “ücretlerinin azaldığını” savunan yerliler de benzer stratejilere başvurur: Harcamaları azaltma, kirası daha ucuz bir yere taşınma, ailede çalışabilecek olan herkesin işe girmesi, gerekirse iş için başka kentlere taşınma (yani göç). Sığınmacıları çalıştırdıklarında “bir taşla iki kuş vuran” işverenler ise, sığınmacılara yerlilerden daha az (kimi zaman yarısından daha az) maaş vererek ve sığınmacıları kayıtsız bir şekilde çalıştırarak (sigorta vb. tüm giderler de kısılmış olur) başkalarının artı emeğine el koymaya dayalı bir kâr maksimizasyonunu gerçekleştirir. Dolayısıyla, işverenler sığınmacıların varlığından genellikle memnunken, işçiler genellikle memnun değildir. Esnafar ise temelde “dükkan açan” rakipleri nedeniyle sığınmacılara karşıdır. Bu arada, işyeri açan sığınmacılar da enformel ilişkilerin “avantajlarını” kullanır.

Mardin’de sığınmacılar genel olarak enformel biçimde, kısa sürelerle ve güvencesiz bir şekilde çalışır (Gezici Yalçın vd., 2017; Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018). Gezici Yalçın ve arkadaşlarının (2017) bulgularına göre sığınmacılar, inşaat, tarla sulama, hamallık, kapıcılık, lokanta ve cafelerde garsonluk, mutfak işleri, oto yıkama, temizlik, pazarcılık gibi kapitalist sistemde “vasıfsız” görülen işlerde çalışmaktadır. Bir işte uzun süreli çalışma ise nadir rastlanan

bir durumdur (sığınmacıların yaklaşık %90'u kısa sürelerle çalıştığını bildirmiştir). Öyle ki bir yıl içinde işini üç defadan fazla (%20) değiştirenler vardır. Çalışanların çoğu sigortasız çalışırken, çok küçük bir azınlığı sigortalı çalıştığını bildirmiştir (Artuklu'da %2.5, Kızıltepe'de %1). Suriye'deki mesleklerini Türkiye'de sürdürenlerin oranı ise azdır (Suriyeli Arapların sadece %30'u, Suriyeli Kürtlerin ise sadece %21'i aynı işi yaptığını belirtmiştir). Mardin'e göç etmeleri nedeniyle, çalışanlar ya işini kaybetmiş (Suriye'de çalışırken Türkiye'de işsiz kalanların oranı Araplar için %18, Kürtler için %13) veya sektör/meslek değiştirmiştir (Araplar için oran %16, Kürtler için %10). Bu arada, göç etmeden önce işsizken, göçten sonra çalışmak durumunda olanlara da az da olsa rastlanır (Araplar için %4, Kürtler için %2). Mesleki farklılaşma, cinsiyet temelinde incelendiğinde, erkeklerin Suriye'de ve Türkiye'de çalışma yaşamında veya mesleğinde gözlendiği değişimin kadınlara oranla daha fazla olduğu görülür: Bunun temel nedeni, kadınların çoğunlukla görünmez kılınan ev emeği (Savran ve Tura, 1992) haricinde çalışmıyor olmasıdır: Her iki ülkede de ev hanımı olduğunu belirten kadınların oranı %51, herhangi bir mesleğinin olmadığını belirten kadınların oranı %18'dir. Suriye'deki mesleğini Türkiye'de yapan kadınların oranı (%20) görece yüksek gibi gözükse de bu gruptakilerin çoğunluğu kuaför olduğunu belirtmiştir.^{xix} Suriye'de çalışırken Türkiye'de işini kaybeden kadınların oranı ise %9'dur.

Diğer ilgi çeken bir konu, Suriyeli sığınmacılarla algılanan kültürel fark veya benzerliktir. "Karşıdakilerle" ortak etnik bağlara rağmen, Suriyeliler, büyük ölçüde kültürel olarak farklı algılanır (Gezici Yalçın vd., 2017; Yalçın ve Gezici Yalçın, 2018; Yalçın vd., 2018). Kültürel farklılıklar, en çok giyim-kuşamda ("Kafalarındaki tülbentlerinden bile anlıyorsun Suriyeli olduklarını"), ev bakımı ve temizliğinde, kadın-erkek ilişkilerinde, çocuk yapma ve doğum kontrolüne yaklaşımda, ailevi değerlerde ve çalışmaya yaklaşımda, genel olarak davranışlarda hatta sığınmacıların sokaktaki davranışlarında algılanır. Sığınmacıların çalışmaya yaklaşımlarıyla ilgili bir katılımcı şunları belirtmiştir:

"Davranışsal olarak, dediğim gibi, onların yaşam kültürleri ile bizimki biraz daha farklı. Biz, iş hayatını Avrupalılara göre belki biraz daha az disiplinli ama Arap ülkelerine göre ve Suriye vatandaşlarına göre çok daha disiplinli bir şekilde yaşıyoruz. Onların orda para ihtiyacı belki buradaki kadar olmadığından dolayı mesela çok daha kısa sürelerde çalışmaları lazım dolayısıyla buradaki çalışma

sürecine adapteleri biraz daha uzun sürdü (Görüşmeci 4; Gezici Yalçın vd., 2017, s. 52)”.

Buna karşın, Suriyeliler bir ailenin üyeleri, karşı tarafta kalmış akrabalar veya aynı etnik grubun üyesi olarak da zaman zaman temsil edilir:

“Bir kere dilde birleşiyoruz. Onlar Kürtçe biliyor. Kürtçede hemfikiriz. Çoğu Kürt zaten. Sınır bölündüğü için o tarafta kalmışlar. Bu büyük bir fayda, yedikleri içtikleri benzerdir, kuaförleri benzerdir. Buraya biri geldiği zaman fark etmezsin bile Suriyeli olduğunu. Çünkü adam zaten Kürtçeyi biliyor, kıyafeti de tam Kürt halkı gibi giyindiği için çok benzer yani ortak yönlerimizin olduğunu düşünüyorum” (Görüşmeci 8; Gezici Yalçın vd., 2017, s. 49).

Etnik olarak aynı grubun mensubu olduğunu bilmenin ve algılanan kültürel ortaklığın, sığınmacılarla daha fazla dayanışmayı ve yardımlaşmayı beraberinde getirdiği söylenebilir (iç-grup üyelerine yönelik kayırmacı davranışları için bkz. Turner vd., 1987). Bu algılama nedeniyle katılımcıların bazıları Suriye’den gelenlere “evini açmış”, “elinden geleni esirgememiş”, “neyi varsa paylaşmıştır”. Suriyelilere yardımı akrabalık vazifesi olarak görenler, bunu “komşunun komşuya yardımı” olarak anlatanlar da bulunmuştur. Sınırın, algılanan kültürel farklılıklarda oynadığı rol de söylemlere zaman zaman yansımıştır (Gezici Yalçın vd., 2017): “Sınırı çizerken kardeşin biri burada kalmış, biri burada kalmış, ama tabii iki üç nesil geçince biraz ister istemez kültür farkı oluştu.” (Görüşmeci 7; Gezici Yalçın vd., 2017, s. 48). Kültürel farkın, sınırdan uzaklaştıkça, Suriye’nin içlerine girildikçe arttığı da belirtilmiştir:

“Kültür bir kere bir değil, gelenek bir değil, yaşam şartları bir değil, farklı. Aynı olanlar da var. Sınır komşu dediğimiz, tel örgü farkı olan yerler. Benzerlik içeriyor. Onlar [Sınıra yakın olanlar] daha iyi adapte oluyor buraya ama biraz daha uzak olan hani buranın kültürünü bilmeyen adamlar için sıkıntı oluyor” (Görüşmeci 8; Gezici Yalçın vd., 2017, s. 48).

Katılımcıların bazıları sığınmacıları, Suriye vatandaşı olarak resmetmiştir (“Fiziksel olarak Suriye vatandaşı olduğu anlaşılıyor.”). Katılımcıların söylemlerinden hareketle sınırın, “karşıdakileri” algılama üzerinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. On yıllar önce çekilen sınır, iki ülke vatandaşlarının farklı değerleri ve anlayışları benimsemesine yol açmıştır. Özgen’e (2005a) göre Cumhuriyet’in kurulması hatta daha öncesinden itibaren Suriye sınırı, Türkiye’nin kendi vatandaş profilini oluşturmada önemli bir etken, kendi cumhuriyet anlayışını ve

demokrasi geleneğini biçimlendirmede önemli araçlardan birisidir. Bu durumun ilginç bir yansıması katılımcıların, “karşıdakilerle” veya “karşıdan gelenlerle” ilgili atıflarında gözlenmiştir. Katılımcılar kimi zaman Suriyeli Kürtlerden Suriyeliler, kendilerinden ise “Biz Türkler” şeklinde bahsetmiştir. Kendisi de Kürt olan katılımcıların bu söylemleri karşılaştırma grubuna (referans grubu) bağlı olarak kişinin kendini farklı şekillerde sınıflayabildiğini göstermektedir (bkz. Turner vd., 1987). Çünkü sınırın öteki tarafından gelenlerden bahsedildiğinde, katılımcılar kendini sınırın bu tarafındaki baskın etnik grubun bir parçası gibi sınıflamıştır. Ancak “Biz Türkler” ifadesinin aynı ülkede yaşayan insanları anlatmak için retorik bir şekilde kullanıldığı söylenebilir. Nitekim, konuşmalarda sınır belirgin olmaktan çıktığında (anlam ve önemini yitirdiğinde), söylemlerde Türkler ve Kürtler yine ayrıştırılmıştır.

Sonuçlar ve Olasılıklar

Biz bu yazıda her kentin göçle imtihanının farklı olduğu (bkz. Castaneda, 2018) gerçeğinden hareketle Suriyelilerin Mardin’e göçüne odaklandık. Yerel bir göç okuması yapabilmek için Mardin’i seçmemizin nedeni, bu kentin göçle imtihanının tarihi olduğu kadar güncel de olması. Kentin Suriye’yle ve Suriyelilerle ilişkileri çok eski olmasına karşın, sınırın ilk kez tescillendiği 1928 yılıyla birlikte Suriyelilerle ilişkide yeni bir dönemin başladığı söylenebilir. Sosyal psikolojik açıdan bakacak olursak, ülkeler arasına çekilen politik sınırın, bir süre sonra kent sakinlerinin zihnindeki sosyobilişsel (sociocognitive) sınırları ortaya çıkardığı iddia edilebilir.

Sosyobilişsel sınırların ortaya çıkmasında 2011’den bu yana Suriyelilerin ani ve kitlesel ölçekte gerçekleşen göçünün önemli bir etkisi vardır. Çünkü, “karşıdakilerle” sosyal karşılaştırma yapmak için artık akrabaların gelmesi veya Suriye’ye gitmek, çarşı-pazar gezmek gerekmez, Suriyelilerle aynı mahallelerde yaşanır, aynı iş yerlerinde çalışılır, aynı kent paylaşılır. Dolayısıyla, Suriyelilerle ilgili zihinsel temsiller yeni içerikler kazanır. Karşıda kalanlar etnik olarak aynı grubun üyesi olmasına rağmen, başka bir devletin vatandaşıdır. Aradan geçen yaklaşık 90 yılda her ulus devlet kendi vatandaş profilini yarattığından ve her ulus devletin ekonomi politikleri farklı mekanizmalarla geliştiğinden, ülkeler arasında algılanan fark, insanlar (gruplar) arasında algılanan fark üzerinde etkide bulunur. Kendini “Türk vatandaşı” olarak tanımlayan yerlilerin (özellikle Kürtlerin) gözünde Suriyeli Kürtler göçün de etkisiyle “geri kalmış, cahil ve çalışma disiplini olmayan tembeller”e dönüşür. Özellikle Kürt katılımcıların kendilerini Suriyelilerle karşılaştırdığında kendilerinden Türk olarak bahsetmeleri sosyobilişsel (diğer bir ifadeyle

gruplar arası) sınırların değişebileceğini, belirli bir sosyal kategorinin (grubun) üyesi olarak kendini algılamanın karşılaştırma (referans) grubuyla birlikte farklılaşabileceğini göstermesi anlamında önemlidir. Bu bulgu, kendini kategorileme kuramının (Turner vd., 1987) önermelerini destekler niteliktedir.

Bununla ilintili diğer bir bulgu, Mardin'in yerlilerinin kendi etnik grubundan olan ama karşıda yaşayan kişilerle arasında daha az benzerlik algılamasıdır. Ancak bununla ilgili bir genelleme yapmak yanıltıcı olacaktır. Çünkü, kültürel benzerlik algısı, bireysel farklılıklar gösterir. Suriyelilerin yerlilerle aynı dili konuşmalarının ve benzer kültürel kodlara (her ne kadar yerliler arasında algılanan kültürel benzerlik açısından bireysel farklar olsa da) sahip olmalarının sığınmacıların bu kentte kendilerini evinde hissetmesi üzerinde önemli bir rol oynadığı ileri sürülebilir. Büyük ölçüde mahalleyle sınırlı bir yaşam sürseler de, kentin sahip olduğu özellikler düşünüldüğünde, Suriyelilerin Mardin'de kendini evinde hissetme ihtimali, özellikle sınırdan içerdeki diğer kentlerle kıyaslandığında, daha yüksektir.

Biz bu yazıda, kendini evinde hissetmenin göstergesi olarak gündelik yaşam faaliyetlerine odaklandık. Başka bir anlatımla, kent sakinlerinin kent kullanımına, gündelik yaşam faaliyetlerini hangi sıklıkla kent merkezinde veya mahallerinde geçirdiğine baktık. Yerlilerin kentin merkezini daha fazla kullandığını, sığınmacıların ise yaşadıkları mahalleyle sınırlı bir kent özelleştirmesinin olduğunu gözlemledik. Yerlilerle sığınmacılar arasında kent hakkının kullanımı açısından gözlenen bu farkı, sığınmacıların kent merkezinden dışlanması yoluyla kent hakkını kullanmasının sınırlandırılması olarak yorumluyoruz. Başka bir ifadeyle, kent hakkı kullanımının büyük oranda yerliler (imtiyazlı olan grubun) için geçerli olduğu, sığınmacılarla kentin ortaklaşamadığı söylenebilir. Mardin özelinde vurgulanması gereken bir nokta, Mardin merkezde yaşayan yerlilerin yeni şehir diye anılan görece lüks konutların olduğu bölgeye taşınmasının ardından, eski şehir olarak anılan tarihi ve turistik kent merkezinin büyük oranda sığınmacılara kalmasıdır. Eski kent merkezinde kiralar görece ucuz olduğundan (Kızıltepe'den bile ucuz olduğu, katılımcılarla ve uzmanlarla yapılan görüşmelerde belirtilmiştir) sığınmacılar tarafından tercih edilmektedir. Burada vurgulanmak istenen, eski veya yeni kent merkezinin imtiyazlı grubun isteğiyle ve iradesiyle sığınmacılara açılması veya kapanmasıdır.

Glick-Schiller ve Çağlar (2009) göçü anlamak için belirli bir ulus-devlete veya göçmen gruplara odaklanıldığında yerelin teorisine ulaşamayacağını ileri sürer. Biz bu yazıda kente odaklanırken, göçmen grupların göç süreçlerine ve deneyimlerine bakmaya, aynı zamanda

sınıfsal ve toplumsal cinsiyet değişkenlerinin etkilerini göz ardı etmemeye çalıştık. Bundan sonraki çalışmalarda kesişimsel olan bu sosyal kategorilerin daha detaylı bir incelemesi yapılabilir. Bu incelemeler sınır kentlerinde gerçekleştirilebileceği gibi başka kentlerde de gerçekleştirilebilir. Ayrıca bu yazıda anlatılanların diğer sınır kentlerinde ne derece geçerli olduğu, üzerinde durmayı gerektiren bir araştırma sorusudur. Ülkeler arası sınırın ve sınırın diğer tarafından alınan göçün (etnik bağlar olsa da olmasa da) tüm kentlerde aynı sonuçları üreteceğini varsaymak yanıltıcı bir genelleme olacaktır. Bundan sonraki araştırmalarda sınırın göç bağlamında kente olan etkileri ve bunun gruplar arası ilişkilere ve algılara olan yansıması daha detaylı bir şekilde incelenebilir. Buna ek olarak, göçün kentler üzerindeki değişen etkisi, ilçeler hatta mahalleler bazında karşılaştırmalar yapılarak irdelenebilir.

Yerlilerin kente yüklediği anlamlar, göçmenlerin gelişiyile birlikte yeni içerikler kazanır. Gelecekte, bunu ortaya çıkarmaya yönelik araştırma soruları geliştirilebilir. Böylece, zaman içinde değişen anlamlar ortaya çıkarılabilir. Kente yüklenen anlamları yerliler ve sığınmacılar bağlamında karşılaştırmaya yönelik çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü bazı kentler yeni gelenlere karşı kapsayıcıdır, evinde hissettirir; bazıları ise daha dışlayıcıdır (bkz. Castaneda, 2018). Göçmenlerin kapsayıcı/dışlayıcı uygulamalar ve davranışlar karşısında kente yüklediği olumlu veya olumsuz anlamların neler olduğunu ortaya çıkarmak, yeni araştırma sorularına kapı aralayacak veriler sunabilir. Ayrıca, gelecek çalışmalarda kent hakkını kullanma ve kendini evinde hissetme, çeşitli göçmen grupların gündelik yaşamlarını nerede geçirdiği gibi dolaylı göstergeler üzerinden değil, fakat doğrudan ölçülebilir (kendilerini ne derece evlerinde hissettikleri veya kent hakkını ne derece kullanabildikleri sorulabilir). Ayrıca gelecek araştırmalarda, yerlilerin ve sığınmacıların kent aidiyeti/kimliğinin kent kullanımıyla ilişkisi incelenebilir.

ORCID ID

Meral GEZİCİ YALÇIN <http://orcid.org/0000-0002-8751-3428>

Serhat YALÇIN <https://orcid.org/0000-0002-9994-8437>

Declaration of Conflicting Interests

The author(s) declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar(lar) bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiş(ler)dir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (1977). Implications of migration on emancipation and pseudo-emancipation of Turkish women. *International Migration Review*, 11(1), 31-57.
- Abele, A. E. (2003). The dynamics of masculine-agentive versus feminine-communal traits: Findings from a prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(4), 768-776.
- Akinwale, A. A. (2012). The informal sector as a catalyst for employment generation in Lagos State, Nigeria. *African and Asian Studies*, 11, 315-344. doi:10.1163/15692108-12341236
- Bakioğlu, A., Artar, F. ve İzmir, H. (2018). *Ankara'daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını. <http://www.sosyolojiderneği.org.tr/s/2300/i/Multecilikdeneyimleri.pdf>. Erişim tarihi: 03.09.2018.
- Behar, D. ve İslam, T. (Der.) (2006). *İstanbul'da "soylulaştırma": Eski kentin yeni sakinleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Benton, M., Sumption, M., Alsvik, K., Fratzke, S. Kuptsch, C., & Papademetriou, D. G. (2014). *Aiming higher: Policies to get immigrants into middle-skilled work in Europe*. Migration Policy Institute and ILO. <https://www.migrationpolicy.org/research/aiming-higher-policies-get-immigrants-middle-skilled-work-europe>.
- Berg, M. L., & Sigona, N. (2013). Ethnography, diversity and urban space. *Identities*, 20(4), 347–360.
- Bilecen, B. (2015). Home-making practices and social protection across borders: An example of Turkish migrants living in Germany. *Journal of Housing and the Built Environment*, 32(1), 77-90. doi:10.1007/s10901-015-9490-1
- Bilgin, N. (2011). Sosyal düşüncede kent kimliği. *İdeal Kent*, 3, 20-47.
- Boccagni, P. (2017). *Migration and the search for home: Mapping domestic space in migrants' everyday lives*. UK: Palgrave Macmillian.
- Boccagni, P., & Brighenti, A. M. (2015). Immigrants and home in the making: thresholds of domesticity, commonality and publicness. *Journal of Housing and the Built Environment*, 32(1), 1-11. doi:10.1007/s10901-015-9487-9
- Boccagni, P., Bonfanti, S., Miranda, A., & Massa, A. (2018). *Home and migration: A bibliography*. HOMInG Working paper no. 2_2018. www.homing.soc.unitn.it. Erişim tarihi: 01.09.2018

- Bongen, R., Jabarine, A., & Seidel, N. (2018). *Flucht aus Deutschland: Syrer kehren in die Türkei*. <https://daserste.ndr.de/panorama/archiv/2018/Flucht-aus-Deutschland-Syrer-gehen-zurueck,umgekehrteflucht100.html>. Retrieved at September 5, 2018.
- Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). New York: Greenwood.
- Bozok, M., & Bozok, N. (2018). The household, the street and the labour market: masculinities and homosocial solidarity networks of Afghan migrant boys in a squatter neighbourhood in Istanbul. *Norma International Journal of Masculinity Studies*. doi:10.1080/18902138.2018.1519241
- Brewer, M. B. (2001). The many faces of social identity: Implications for political psychology. *Political Psychology*, 22, 115-125.
- Brewer, M. B. (1991). Optimal distinctiveness theory. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(5), 475–482.
- Bridges, S., & Mateut, S. (2009). *Attitudes towards immigration in Europe*. Sheffield, Department of Economics, University of Sheffield, Sheffield Economic Research Paper Series, 2009008.
- Bristol-Rhys, J. (2012). Socio-spatial boundaries in Abu Dhabi. In M. Kamrawa, & Z. Babar (Eds.), *Migrant labor in the Persian Gulf* (pp. 59-84). London: Hurst.
- Brown, R., & Zagefka, H. (2011). The dynamics of acculturation: An intergroup perspective. In J. Olson & M. P. Zanna (Eds.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 44, pp. 129-184). Burlington: Academic Press.
- Castenada, E. (2018). *A Place to call home: Immigrant exclusion and urban belonging in New York, Paris, and Barcelona*. CA: Stanford University Press.
- Crisp, R. J., & Turner, R. N. (2012). The imagined intergroup contact hypothesis. In M. P. Zanna, & J. Olson (Eds.), *Advances in Experimental Social Psychology* (vol. 46, pp. 125-182). Burlington: Academic Press.
- Cohen, R. (1987). *The new helots: Migrants in the international division of labour*. Avebury: Gower Publishing Group.
- Çağlar, A., & Glick-Schiller, N. (2018). *Migrants and city-making: Dispossession, displacement, and urban regeneration*. UK: Duke University Press.

- Dahdah, A., & Dippel, A. (2018). German and French “spatial management” of refugees illustrated by Syrians’ urban experineces in Berlin and Marseilles. *Alternatif Politika, Özel Sayı*, 74-98.
- Dovidio, J. F., & Esses, V. M. (2001). Immigrants and immigration: Advancing the psychological perspective. *Journal of Social Issues*, 57, 375-387.
- Duckitt, J. (2006). Differential effects of right wing authoritarianism and social dominance orientation on outgroup attitudes and their mediation by threat from and competitiveness to outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(5), 684-696. doi:10.1177/0146167205284282
- Duncan, H., & Popp, I. (2017). Migrants and cities: Stepping beyond World Migration Report 2015. In M. MacAuliffe, & M. Ruhs, *World Migration Report 2018*. Geneva: International Organization for Migration.
- Eberhardt, P., & Schwenken, H. (2010). Gender knowledge in migration studies and in practice. In B. Young & C. Scherrer (Eds.), *Gender knowledge and knowledge networks in international political economy* (pp. 94 – 114). Baden Baden: Nomos.
- Ehrkamp, P. (2005). Placing identities: Transnational practices and local attachments of Turkish immigrants in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(2), 345-364.
- Esses, V., Hamilton, L. K., & Gaucher, D. (2017). The global refugee crisis: Empirical evidence and policy implications for improving public attitudes and facilitating refugee resettlement. *Social Issues and Policy Review*, 11(1), 78-123.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve ulusşırını toplumsal alanlar*. Ankara: Bağlam.
- Fleischmann, F., Kristen, C., Heath, A. F., Brinbaum, Y., Deboosere, P., Granato, N. et al., (2014). Gender inequalities in the education of the second generation in Western countries. *Sociology of Education*, 87(3), 143-170.
- Fenster, T. (2005). The right to the gendered city: Different formations of belonging in everyday life. *Journal of Gender Studies*, 14(3), 217–231. doi:10.1080/09589230500264109.
- Fullin, G., & Reyneri, E. (Eds.) (2010). Employment penalisation of immigrants in Western Europe. *International Migration*, 49(1), 1-187.
- Gaertner, S. L., & Dovidio, J. F. (2000). *Reducing intergroup bias: The common ingroup identity model*. Philadelphia, PA: Psychology Press.

- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Anastasio, P. A., Bachman, B. A., & Rust, M. C. (1993). The common ingroup identity model: Recategorization and the reduction of intergroup bias. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European Review of Social Psychology* (Vol. 4, pp. 1–26). New York: Wiley.
- Gerhards, J., Hans, S., & Schupp, J. (2016). *German public opinion on admitting refugees*. DIW *Economic Bulletin* 21. Berlin: DIW Berlin.
- Gezici Yalçın, M. (2017). *Göç psikolojisi*. Ankara: Pharmakon.
- Gezici Yalçın, M. ve Tanriverdi, V. (2018). “Kavanozu açan” erkeklerle “kafasını kullanabilen” kadınlar: Erkek üniversite öğrencilerinin erkeklik müzakereleri. *Masculinities: A Journal of Identity and Culture*, 9-10 (Özel Sayı), 129-167.
- Gezici Yalçın, M., Yılmaz, N., Batu, M. ve Kan, Ö. (2017). *Mardin’deki Suriyelilerle yerlilerin gruplararası algıları araştırması sonuç raporu*. doi:10.13140/RG.2.2.28292.22405
- Glick-Schiller, N. & Çağlar, A. (Eds.) (2010). *Locating migration: Rescaling cities and migrants*. New York: Cornell University Press.
- Glick-Schiller, N., & Çağlar, A. (2009). Towards a comparative theory of locality in migration studies: Migrant incorporation and city scale. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(2), 177-202. doi:10.1080/13691830802586179
- Gonzalez de la Rocha, M. (1994). *The resources of poverty: Women and survival in a Mexican City*. Oxford, MA: Blackwell.
- Göregenli, M. (2014). *Kente entegrasyonun, yer kimliği, bireycilik-toplulukçuluk ve kültürlenme süreçleri açısından incelenmesi*. TÜBÜTAK 1001 Proje Sonuç Raporu (Proje No: 111K249).
- Göregenli, M. ve Karakuş, P. (2015). Göç, kente bağlılık ve bireycilik-toplulukçuluk: Kültürel ve mekânsal göstergeler. B. D. Şeker, İ. Sirkeci ve M. M. Yüceşahin (Der.) içinde, *Göç ve uyum*. UK: Transnational Press London.
- Göregenli, M. ve Karakuş, P. (2014). Göç araştırmalarında mekan boyutu: Kültürel ve mekansal bütünleşme, *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 101-115.
- Göregenli, M., Karakuş, P., Kösten, E. Y. Ö. ve Umuroğlu, İ. (2014). Mahalleye bağlılık düzeyinin kent kimliği ile ilişkisi içinde incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(73). 73-85.
- Griffith, P., & Chan-Kam, S. (2002). Why do we hate refugees? Public opinion, citizenship and integration. In P. Griffith, & M. Leonard (Eds.), *Reclaiming Britishness*. London: The Foreign Policy Centre.

- Gurin, P., & Epps, E. G. (1975). *Black consciousness, identity, and achievement: A study of students in historically Black colleges*. NY: John Wiley & Sons.
- Güney, Ü. ve Konak, N. (2016). Bolu'da Suriyeli ve Iraklı sığınmacılar vatandaşlık ve kaynak dağılımı temelinde öteki algısı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 113-133.
- Harvey, D. (2013). *Asi şehirler: Şehir hakkından kentsel devrime doğru*. İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir*. İstanbul: Metis.
- Hayes, N. (2010). *Doing psychological research: Gathering and analyzing data*. Berkshire, UK: Open University Press.
- Hewstone, M., Rubin, M., & Willis, H. (2002). Intergroup bias. *Annual Review of Psychology*, 53, 575–604.
- Hogg, M. A., & Abrams, D. (1993). Towards a single process uncertainty-reduction model of social motivation in groups. In M. A. Hogg & D. Abrams (Eds.), *Group motivation: Social psychological perspectives* (pp. 173–90). New York: Harvester Wheatsheaf.
- Hondagneu-Sotelo, P. (2015). At home in inner-city immigrant community gardens. *Journal of Housing and the Built Environment*, 32(1), 13-28. doi: 10.1007/s10901-015-9491-0.
- Hopkins, N., Reicher, S. D., & Harrison, K. (2006). Young people's deliberations on geographic mobility: Identity and cross-border relocation. *Political Psychology*, 27, 227-245.
- Hussmans, R. (2004). *Defining and measuring informal employment*. Geneva: ILO.
- IOM (International Organization for Migration) (2015). *How the world views migration*. Paris: IOM.
- Jütting, J., Parlevliet, J., & Xenogiani, T. (2008). *Informal employment re-loaded, IDS Bulletin*, 39(2), 28-36.
- Kalandides, A., & Vaiou, D. (2012). 'Ethnic' neighbourhoods? Practices of belonging and claims to the city. *European Urban and Regional Studies*, 19(3), 254-266. doi:10.1177/0969776412438328
- Kaya, A. (2017). Istanbul as a space of cultural affinity for Syrian refugees "Istanbul is safe despite everything!". *Southeastern Europe*, 41(3), 333–358. doi: 10.1163/18763332-04103003
- Khoudja, Y., & Fleischmann, F. (2017). Labor force participation of immigrant women in the Netherlands: Do traditional partners hold them back? *International Migration Review*, 51(2), 506-541.

- Kılıçarslan, G. (2016). Forced migration, citizenship, and space: the case of Syrian Kurdish refugees in İstanbul. *New Perspectives on Turkey*, 54, 77–95. doi: 10.1017/npt.2016.8
- Kofman E. (2014). Reviewing theories of gender and migration: Perspectives from Europe and North America. In Battistella G. (Eds.) *Global and Asian perspectives on international migration. Global Migration Issues, vol 4*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-08317-9_6
- Korkut, L. (2008). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının devletlerin sığınmacıları sınır dışı etme egemen yetkisine etkisi: Türkiye Örneği. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 20-35.
- Kurtoğlu, A. (2005). Mekansal bir olgu olarak hemşehrilik ve bir hemşehrilik mekanı olarak dernekler. *European Journal of Turkish Studies* [Online], 2. <http://ejts.revues.org/375>. Erişim tarihi: 07.09.2018
- Lalli, M. (1992). Urban-related identity: Theory, measurement, and empirical findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12, 285-303. doi:10.1016/S0272-4944(05)80078-7
- Lees, L., Shin, H. B., & López- Morales, E. (Eds.) (2015). *Global gentrifications: Uneven development and displacement*. Bristol, UK: Policy Press,
- Louis, W. R., Esses, V. M., & Lalonde, R. N. (2013), National identification, perceived threat, and dehumanization as antecedents of negative attitudes toward immigrants in Australia and Canada. *Journal of Applied Social Psychology*, 43, 156–165.
- Marx, K. (1989/1876). *Das Kapital*. Marx-Engels-Werke, Band 23. Berlin: Dietz Verlag.
- Mazumdar, S., Mazumdar, S., Docuyanan, F., & McLaughlin, C. M. (2000). Creating a sense of place: The Vietnamese-Americans and Little Saigon. *Journal of Environmental Psychology*, 23, 47-61.
- Morokvasic, M. (2014). Gendering migration. *Migracijske i etničke teme*, 30(3), 355-358.
- Morokvasic, M. (1983). Beyond the reductionist outlook. In A. Phizacklea (Ed.) *One way ticket: Migration and female labour* (pp. 13-31). London: Routledge and Kegan Paul.
- Pateman, C. (1988). *The sexual contract*. Standford: Standford University Press.
- Pettigrew, T. F. (1998a). Reactions toward the new minorities of Western Europe. *Annual Review of Sociology*, 24, 77-103.
- Pettigrew, T. F. (1998b). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85. doi:10.1146/annurev.psych.49.1.65

- Pettigrew, T.F. (1972). When a Black candidate runs for mayor: Race and voting behavior. H. Hahn (Ed.), *People and politics in urban society*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Pickerill, E. (2011). Informal and entrepreneurial strategies among sub-Saharan migrants in Morocco. *The Journal of North African Studies*, 16(3), 395-413, DOI:10.1080/13629387.2010.484217
- Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: Migrant labor and industrial societies*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Reicher, S. D., Hopkins, N., & Harrison, K. (2006). Social identity and spatial behaviour: The relationship between national category salience, the sense of home, and labour mobility across national boundaries. *Political Psychology*, 27, 247-263.
- Roccas, S., & Brewer, M. B. (2002). Social identity complexity. *Personality and Social Psychology Review*, 6, 88-106.
- Sassen, S. (2001). *The global city: New York, London, Tokyo* (2nd Ed.). Princeton: Princeton University Press.
- Savran, G. ve Tura, N. (Der.) (1992). *Kadının görünmeyen emeği: Maddeci bir feminizm üzerine*. İstanbul: Kardelen.
- Schneider, S. L. (2007). Anti-immigrant attitudes in Europe: Outgroup size and perceived ethnic threat. *European Sociological Review*, 24(1), 53-67.
- Scruton, S., & Watson, B. (1998). Gendered cities: women and public leisure space in the 'postmodern city'. *Leisure Studies*, 17(2), 123-137. doi: 10.1080/026143698375196
- Stavrides, S. (2018). *Müşterek mekan: Müşterekler olarak şehir*. (C. Saraçoğlu, Çev.). İstanbul: Sel.
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. In S. Oskamp (Ed.), *Reducing prejudice and discrimination* (pp. 23-46). Mahwah, N.J: Erlbaum.
- Tagesschau, 2018, April 12. *Syrische Flüchtlinge reisen in die Türkei aus*. <https://www.tagesschau.de/inland/fluechtlinge-syrien-flucht-101.html>. Retrieved at September 7, 2018.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-48). Greenwich, CT: JAI Press.

- Tezcan, T. (2008). *Küçük Türkiye'nin göç serüveni*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 361, Göç Çalışmaları 12. ¹¹SEP.
- The Economist, (2018, 23 Ağustos). *Home to home: Syrian refugees find Turkey more welcoming than western Europe*. <https://www.economist.com/europe/2018/08/25/syrian-refugees-find-turkey-more-welcoming-than-western-europe>. Erişim tarihi:03.09.2018
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987): *Rediscovering the social group. A Self-Categorization Theory*. NY: Basil Blackwell.
- Özgen, N. (2005a). Sınırın iktisadi antropolojisi: Suriye ve Irak sınırlarında iki kasaba. B. Kümbetoğlu ve H. Birkalan-Gedik (Der.) içinde, *Gelenekten geleceğe antropoloji* (ss. 100-129). İstanbul: Epsilon.
- Özgen, N. (2005b). Nusaybin ve sınırı. E. Y. Tanhan (Der.) içinde, *Kaniyek ji Mezopotamyayê, Nisêbin* (ss. 301-303), Weşanên Enstîtuya Kurdîya Stranbolê. <http://neseozgen.net/wp-content/uploads/30.pdf>
- Vora, N. (2015). Expat/Expert camps: Redefining 'labour' within Gulf migration. In A. Kalaf, O. AlShebabi, & A. Hanieh (Eds.), *Transit states. Labour, migration and citizenship in the Gulf* (pp. 170-197). London: Pluto Press
- Yalçın, S., & Gezici Yalçın, M. (2018, in press). *Refugees, labour and capital: The political economy of labour market access of Syrian refugees in a border city in Turkey*. Publication by International Centre for Development and Decent Work (ICDD), University of Kassel, Rainer Hampp Verlag.
- Yalçın, S., Gezici Yalçın, M. ve Güney, Ü. (2018). "Syrian brides": A gendered approach to Syrian female refugees in Turkey. Unpublished field research.
- Yon, A., & Nadimpalli, S. (2017). Cities for whom? Re-examining identity, to reclaim the right to the city for women. *Australian Planner*, 54(1), 33-40. doi: 10.1080/07293682.2017.1297317
- Wagner, U., Hewstone, M., & Machleht, U. (1989). Contact and prejudice between Germans and Turks: A correlational study. *Human Relations*, 42(7), 561-574.

Sonnotlar

ⁱ Göçmenler içinde farklı gruplar yer alır. Sığınmacılar bu gruplardan sadece biridir. Bu yazıda göçmen(ler) denildiğinde sığınmacıları da kapsayan geniş bir grup kastedilmektedir. Özel olarak vurgulanmak istendiğindeyse, Türkiye tarafından hukuki olarak kendilerine bu statü tanınmamış olsa bile (Korkut, 2008), Suriyeliler için sığınmacı kavramı kullanılmıştır. Ancak metinde zaman zaman herhangi bir niteleme (sığınmacı, göçmen) olmaksızın Suriyeliler de denilmektedir. Bunun nedeni, Mardin'deki yerlilerin sığınmacılar hakkında konuşurken onlardan Suriyeliler olarak bahsetmesidir.

ⁱⁱ Gezici Yalçın ve arkadaşlarının (2017) gerçekleştirdiği anket çalışması verilerine göre, ailede Türkçe konuşanlar küçük bir azınlıktır (Artuklu'da %8; Kızıltepe'de %5). Kentte konuşulan diğer diller için bu yazının yöntem bölümüne bakınız.

ⁱⁱⁱ Kentin özelleştirilmesi kavramı, kentin ortaklaştırılmasını savunan müşterekler anlayışının (bkz. Stavrides, 2018) önermelerine zıt gibi görünebilir. Ancak buradaki anlamıyla kenti özelleştirme, bireyin kenti kendi kimliğinin bir parçası haline getirmesini kapsayan sosyal psikolojik bir süreçtir; kente sahip olma, kenti mülk edinme, onu tekelleştirme gibi anlamlara gelmemektedir. Kişi, kenti ne derece özelleştirebilir ve kendinin kılabilirse, kentle özdeşimi o derece artar (Bilgin, 2011). Buradan hareketle, kent kimliği güçlü olan kişilerin kenti ortaklaşma yönündeki çabalarının daha fazla olabileceği ileri sürülebilir. Zira kentle özdeşimi düşük olan kişilerin kentin müştereklerini (değerlerini ve ortak mekânlarını) sahiplenmesi ve savunması görece düşük bir ihtimal gibi görünmektedir, ancak kent aidiyeti yüksek olan kişilerin her hâlükârda müşterekleri savunacağını varsaymak da yanıltıcı olacaktır. Buna karşın, kentin özelleştirilmesi, mutenalaştırma (soyulaştırma Behar ve İslam, 2006; İngilizce *gentrification* için örn. bkz. Lees, Shin ve López Morales, 2015) ile de karıştırılmamalıdır.

^{iv} İç-grup kimliğinin oluşumu için sosyal kimlik kuramı (Tajfel ve Turner, 1986), kendini-kategorileme kuramı (Tuner, Hogg, Oakes, Reicher ve Wetherell, 1987), optimal ayırdedicilik kuramı (Brewer, 1991) ve öznel belirsizliğin azaltılması modeline (Hogg ve Abrams, 1993) bakılabilir.

^v Sahip oldukları ekonomik ve sosyal sermayeleri nedeniyle yerlilerle aynı mahallelerde yaşayabilen veya aynı kentsel mekanlarda bulunabilen küçük bir azınlığın sayısı ise algısal olarak abartılır. Buna benzer durumlarda algılanan tehdit yeni içerikler kazanır. Örneğin, Türkiye'de yaygın bir şekilde gözlenen tehdit algısı, "zengin Arapların vatan toprağını ele geçirdiği" şeklindedir. Bu arada, dezavantajlı gruplar içinde yer alan görece olarak daha ayrıcalıklı katmanlar için örn. bkz. Gurin ve Epps (1975); Pettigrew (1972).

^{vi} Avrupa ülkeleri içinde enformel sektörün hacmi küçük, Türkiye'de ise çok büyüktür. Bu nedenle Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmış ve iltica başvurusu yapmış Suriyeli sığınmacılar, Türkiye-Avrupa karşılaştırması yaparak Türkiye'de en azından çalışabildiklerini, Avrupa'dan çok daha kolay iş bulabildiklerini belirtiyorlar (örn. bkz. The Economist, 2018, 23 Ağustos).

^{vii} İş yerlerinin kent merkezine uzaklığı, topluma taşıma araçlarının varlığı veya sıklığı, iş haricinde kalan zamanı geçirme açısından çalışanların buralarda sahip olduğu olanaklar gibi etkenlerin, yerli/göçmen çalışanların kente uyumu ve kent yaşamından memnuniyeti üzerinde rol oynayacağı varsayılabilir. Örneğin kentin dış çeperlerinde kurulmuş olan sanayi bölgelerinin genel olarak çalışanların ve göçmen işçilerin kente ait olmayla ilgili algıları ve duyguları üzerindeki etkileri araştırılabilir.

^{viii} Buna benzer örüntüler, daha makro ölçekte, örneğin, Cezayirliilerin Fransa'ya, Hindistanlıların İngiltere'ye göç etmesinde de gözlenir (bkz. Gezici Yalçın, 2017).

^{ix} Enformel sektöre dair çok çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Hussmans (2004) enformel sektörün kamu otoritelerinin tanımadığı (recognise), korumadığı (protect) ve düzenlemediği (regulate) tüm faaliyetleri kapsadığını belirtmektedir. 1970'lerden bu yana bilim insanlarının dikkatini yönelttiği enformel sektör, tüm ülkelerde gözlenmektedir ve enformel faaliyet birey veya grup tarafından ortaya konulabilmektedir (Akinwale, 2012). Enformellik, vergi ödemeksizin serbest meslek icra etmekten, kayıtdışı bir şekilde işçi çalıştırmaya kadar çeşitli biçimlerde ortaya konulmaktadır (Jütting, Parlevliet ve Xenogiani, 2008).

^x Kılıçaslan (2016), kent hakkının gündelik yaşam aktivitelerini yerine getirme vasıtasıyla elde edildiğini ileri sürer.

^{xi} Farklı zamanlarda gerçekleştirilen alan araştırmalarının hepsinde sığınmacı kadınların kişisel bakım ve makyaja çok önem verdikleri ("abartılı makyaj yaptıkları") hem yerli kadınlar hem de yerli erkekler tarafından sık sık dile getirilmiştir. Sığınmacı kadınların en çok kozmetik ürünler aldığı, saç bakımını ihmal etmediği de sıklıkla dile getirilmiştir. Bu ve benzeri söylemler, gerçeği yansıtabileceği gibi önyargılı tutumların dışı vurumu olarak da ele alınabilir.

^{xii} Gelir düzeyinin ayrıştırılması, katılımcıların beyan ettiği aylık gelir düzeyi üzerinden yapılmıştır. Veri toplanırken katılımcıların dokuz farklı kategori üzerinden belirttikleri ailenin aylık geliri, analiz aşamasında düşük (900 TL'ye kadar olanlar), orta (901-1500 TL), yüksek (1501-3000) ve çok yüksek olarak yeniden kodlanmıştır. Her iki ilçede

de katılımcıların yaklaşık %36'sının 901-1500 TL gelir düzeyinde olduğunu belirtmesi nedeniyle, bu grup orta düzey olarak alınmıştır. Diğer gelirler bu ortalamanın altında ve üstünde görece dengeli bir şekilde dağılmaktadır.

^{xiii} Mardin'de Suriyelilere yönelik hizmet üreten STK temsilcileriyle ve çalışanlarıyla yapılan görüşmelerde, çok kısa bir zaman öncesine kadar Suriye'de Kürtlerin vatandaşlık hakkına sahip olmadığı, bu nedenle Kürtler arasında okullaşma oranının düşük kaldığı belirtilmiştir. Ancak, bu yöndeki açıklamalar, aynı etnik gruptan erkeklerle kadınlar arasındaki farkı açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu ifadeden sonra, erkeklerin çalışıp iş bulma ihtimalinin olması dolayısıyla kadınlara kıyasla daha fazla okula gönderildiği, ayrıca kadınların okula gönderilmemesinde dinin de etkisinin olduğu belirtilmiştir. Bu anlatılanlar, Mardin'deki yerli Kürtler arasında da geçerliliği olan açıklamalar gibi görünmektedir. Cinsiyetler arası eşitsizliği besleyen ideolojiler, kadınlar aleyhine dezavantajlı durumlar üretmeye devam ediyor.

^{xiv} Hatta cinsiyetler arası eşitsizlikler göçten yıllar sonra bile devam eder. Örneğin eğitim olanaklarından faydalanma açısından erkeklerle kadınlar arasındaki eşitsizlikler, Batı ülkelerine göç edenler arasında ikinci kuşakta bile etkisini sürdürür (Fleischmann vd., 2014). Öte yandan, göç sonrasında kadınların güçlendiği (empowered) istisnai durumlar da vardır. Örneğin 1960'lı yıllarda Türkiye'den yurt dışına (özellikle Almanya'ya) çalışması için yollanan kadınlar (genellikle aile büyükleri göç kararını almıştır ve kadınlar ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yurt dışına yollanmıştır) gittikleri ülkelerde kazandıkları paraları (Türkiye'deki aile için gönderilecek olanı ayırdıktan sonra kalan parayı) ne şekilde harcayacaklarına büyük oranda kendileri karar verebilmiştir (bkz. Abadan-Unat, 1977).

^{xv} Gruplar arası rekabet ve tehdit algısının birbiriyle ilişkili olduğu, ancak tehdit algısının sağ-kanat yetkeliği, rekabet algısının ise sosyal baskınlığı yordadığı çeşitli araştırmalarla gösterilmiştir (örn., Duckitt, 2006).

^{xvi} Göçmenlere yönelik benzer algılar, birçok ülkede yaygındır (bkz. Gezici Yalçın, 2017).

^{xvii} Bir de suistimalde herhangi bir sakınca görmeyen dezavantajlı gruptan bazı kişilerin başvurduğu bir yöntem. Ancak bu sadece sığınmacılar arasında gözlenen bir olgu değildir. Yerliler arasında da benzer tutumlara ve davranışlara rastlanır. Hatta genel olarak çalışanlar arasında *örgüt karşıtı davranışlar* olarak ifade edilen benzer davranışları sergileyenler bulunabilir.

^{xviii} Göçmenlerin enformel sektörde yaratıcı geçim stratejileri geliştirdiklerini belirten Pickerill (2011), Fas'ta Sahara altı bölgede yaşayan göçmenlerin geliştirdiği 60 farklı enformel stratejiyi betimler.

^{xix} Alan çalışması esnasında, katılımcıların yanısıra çeşitli vesilelerle bir araya gelinen STK çalışanları ve meslek odası temsilcileri de kuaförlüğün Suriye'de kadınların yaygın olarak yaptığı bir iş olduğunu belirtmiştir. Kuaförlüğün yaygın olması, zaman zaman Suriyeli kadınların güzelliğine ve bakımına düşkünlüğünün bir kanıtı olarak da ele alınmıştır. Nerdeyse her ev bir kuaför olarak resmedilmiştir.